

БУЛАГАЙ ЭХИНДЭ

Гурбан акттай пьесэ

ХАМААДАХА НЮУРНУУД:

Галша Рабданович Рабданов - колхозой ахалагша
адуушан

Дари - тэрэнэй намган, наалишан

Галдан - тэрэнэй хүбүүн, бригадир

Дарисуу - тэрэнэй басаган, түрүүлэгшын намган,
зоотехник

Дамдин Раднаевич Раднаев - колхозой түрүүлэгшэ

Дамба Цыренович Цыренов - парторг, МТФ даагша

Шагдар Бадмаев - бригадир

Базар Балтуевич - адуушан

Чимэдсуу - адуушан басаган

НЭГЭДЭХИ АКТ

НЭГЭДЭХИ КАРТИНА

Колхозой түрүүлэгшын кабинет. Раднаев столойнгоо дэргэдэ сухалтайшаг зогсожо, тамхяа носоожо татана. Шагдар Галдан хоёр зэмэлүүлэд гэхэн хэбэртэй, сонхын хажууда абяа аниргүй нууна.

Раднаев. Саг ошожо, саһан хайлажа байна гэжэ мэдэхэ зэргэтэйт, нүхэд! Үрэнэ хүрэнгэ сэбэрлэлгэ, зэр зэмсэг заһабарилга тухай хөөрэлдөөгөө энэ тэдыгээр дүүргээд, адуу моридой тухай асуудалтай байнаб. Тарилгын хүдэлмэридэ хэрэглэгдэхэ унаагаа хэзээнһээ бэлэдхэжэ захалха бодолтой байна гээшэбта, бригадирнууд?

Шагдар. Тарилгада хэрэглэхэ адуу моридоо ажалһаа сүлөөлжэ, тусхай тэжээлдэ табижа захалаад байнабди.

Раднаев. Тэдэнээ баранинь ажалһаа сүлөөлжэ, амаралгада табяагүй, зарим нэгэ хүйхэрнүүдтнай унажа хүллэжэ гүйлгэлдэһэн зандаа бэшэ аалта?

Шагдар. Барагсаан сүлөөлһэн байхабди.

Раднаев. Теэд ажал хүдэлмэриһөө сүлөөлжэ, тусхай тэжээлдэ табиһан адуунтнай яахадаа хүсэд найнаар тэбээрдэггүй юм?

Шагдар. Хари, зарим мориднай намар, үбэлэй хүдэлмэридэ дарагдашоо гээшэ гү...

Раднаев. Хэрбээ мэнэ гэнээр зооветеринарна шалгалта хэхэ болоо наа, бригада бүхэнһөөтнай хэдэ хэдэн толгой адуун гологдомоор хэбэртэй байна. Али бригадынтнай моришод тиимэ хэнгэргүй муугаар харууһална гээшэ гү?

Шагдар. Хамаг юумэндэ бригадын моришод булга гэмтэй байха гэжэ яахаб.

Раднаев. Таанар, бригадирнууд, энэ үдэрһөө хойшо адуу морид тээшээ ханалаа табилсадаг бологты. Анзаһа плуг зүдхэхэ мориднай ууса дүүрэн байха ёһотой аад, мүнөө дээрээ зариманинь арайхан гэжэ анзаһа даажа ябахаар гэжэ хэлээ наа эндүү болохогүй бээ гэжэ хананаб.

Шагдар. Хүгшэрһэн морид тэбээрсэ муутай гэжэ барандаа мэдэхэ зон бээбди. Һүүлэй жэлнүүдтэ хүдэлмэриимнай морид хүсэд нэльбэгдэхээ болёод, хайшаашье юумэ боложо байна гээшэ агшаб. Минии бригадада арбаад хайн морид араагаа соорохо боложо ябанхай. Адуу моридые ажал хүдэлмэридэ хэрэглэхэ мүртөө, үсхэбэрийн тухай бодолсодоггүймнай хэршье зүбтэй юм гээшэб.

Раднаев. Адуушанай шадабаригүй, муугаар ажаллаһанай гэмээр адуунай үсхэбэрийн хэрэг хойшо татагдаһанинь үнэн. Теэд жэлһээ жэл ерэхэ бүри элдэб машина зэмсэгэй элбэг боложо байдаг хада балайшье ханаа зобогдоногүй. Уданшьегүй адуу моридоор ажал хэхээ болижо магадгүйбди.

Шагдар. Машина зэмсэгшье элбэг боложо байна гэжэ мэдэгдэнэ. Хари адуу моридоо хэрэгсээхээе болихомнай хайшаа юм?..

Галдан. Тарилгын хүдэлмэридэ хамаг унаагаа баранинь хэрэглэхэшье гэдэгнай зүб. Тиихэ зуураа унагалха гүүдэй тухай тобтой хэлсэжэ, нэгэ тээшэнь шийдхээ хаамнай зүйтэй хэн ха гэжэ ханагдана.

Раднаев. Унагалха гүүдые тарилгын хүдэлмэриһөө сүлөөлхэ гэжэ гү?

Галдан. Үбгэмнай бригадын ажалда ябаһан гүүдые баранинь сүлөөлжэ, азаргын адуунда хээрэ табигты гэдэг болоод байна.

Раднаев. Хабарай тарилгын хүдэлмэриин дүүрэтэр, нэгэшье гүү бригадын ажалһаа сүлөөлхэгүйб гэжэ хэлээ хамнайб! Тарилга дүүргэһэншье хойноо сүлөөлхээе мэдэнэгүйб. Нүхэд, мүнөө үедэ маанарай урда гансахан гол шухала зорилго байна гэжэ ойлголсохо ёһотойбди! Хабарай тарилга! Тракторна бригадануудай хэдышье эмхитэй найнаар хүдэлмэрилөө хаа, тарилгын болзор хаһахын түлөө хамаг унаагаа хэрэглээгүйдөө аргамнайгүй. Тиимэ хэн хадань олон тээшээ ханалаа хубаажа, хоёр нарһанай хоорондо төөрихэ хэрэггүй. Анха түрүүн тарьяан ажалай түлөө харюусаха хүнүүд таанар ойлгохо зэргэтэйт.

Галдан. Унагалха гүүдые ажалһаа сүлөөлхэгүй гэжэ ойлголсобо гээшэ бэээбди.

Раднаев. Мүнөө жэлэй нюурта тиигэжэ ойлголсоё! Саашаа ябан харагдана бэээ. Шагдар Бадмаевич, шимни юундэ обгүй болоод, абья аниргүй һуубаш? ханаагаа бү зобо, аха! Эрхим тарьяа ургуулжа шадаа хаа, адуутай болохо бараг! Колхозой хүтэлбэрилэгшэд хэн хадаа анха түрүүн ажалай гол шухалыень оложо бүтээхэ зэргэтэйбди. Илангаяа таанар, бригадирнууд, энэ жэлдэ эрхим хайн тарьяа ургуулхабди гэжэ Эхэ оронойнгоо урда социалистическэ уялга абаһан зон гээшэт! Тиимэ хадаа тэрэ уялгамнай гол шухала гэжэ мэдэгты!

Шагдар. Тэрэшье зүб!

Раднаев. Хоёр-гурбан жэл удаагаар бараг хайн таарья ургуулжа үзэһэн зон гээшэбди. Теэд мүнөө жэлэй нюурта бүри хайн тарья ургуулжа, колхозойнгоо нэрые улам саашань суурхуулхабди гэжэ үнгэрэгшэ жэлдэ үгэ хүүрээ үгөө һэмди. Бү мартагты! Ай даа, нүхэдни! Эрхим хайн тарья ургуулжа шадаа наа, урматай бшуу даа! Илангаяа намарай сагта тарьяанайнгаа хада ошоод харахадшни, нюдэ баярлуулма заха хизааргүй үргэн далай шэнги тарьяан халюуржа, томо залаануудынь орооһоёо даажа ядан, эмээршэн һэбшээндэ долги татаһандал, алтаран эбхэржэ байхань юун гэһэн гоё гээшэб! Тиймэ тарьяанай захада ошоод байхадаа, хоолойн хүрэхэ хонгёо дуугаар орон дайдаяа эдэлсэ дуулаха дуран хүрэдэг! (*Аалихан дуулана.*)

Аглаг дайдын энгэртэ,

Алтан далай эбхэрнэ.

Артель баран урматай,

Алаг зүрхэм баяртай!

Шагдар. Дамдин Раднаевич, энэ дуу ябууд хоорондоо тамнай өөрөө зохёожорхибо бэшэ гүт даа?

Раднаев. Намаяа бү баһагты! Намдатнай пөздэй бэлиг талантшые байжа магадгүй!

Галдан. Дамдин хуряаха, тамнай залуудаа дуу шүлэг зохёогоод туршаһаншые байжа болоо хат?

Раднаев. Ши хаанаһаа мэдэбэш?

Галдан. Үни хада абгайханай архив соо халта хараһаншые байжа болоо гээшэ аа гүб.

Раднаев. Шагдар Бадмаевич, хүр дүү гээшэ иимэл даа!.. Хэзээ нэгэтэ залуугайшни нюуса далдые дурдажа, хүн зоной урда шамайе улайлгаһан сайлгаһан байха.

Шагдар. Хүр дүүтнай үшөөшые ээллэбэ гээшэ аа гү гэжэ ханажа нуунаб.

Раднаев. Үшөө ээллэбэ гэнэ гүш?

Шагдар. Хари, абгайханай архив сооһоо татажа,

инагай бэшгэй заха үзүүрхээ дурдаагүй хадаа үшөөшье бараг гээшэ гү гэжэ ханамаар байна.

Раднаев. нэ!..

Галдан. найн дуу зохёондотнай баярлаад, үнэхөөрөөшье залуугайтнай нюуса далдые халта дурдажархин алдаба гээшэ хаб. Эндүү хэһэнэйнгээ түлөө хүлисэхые гуйха болобоб.

Раднаев. Харана гүт, энэ мэхэтэй хүбүүе! Хэлэхээ хэлэжэрхилһэн хойноо хүлисэхые гуйжа байхань!.. (*БАРАНДАА ЭНЭЭЛДЭНЭД*). Зай, байза, бага зэргэ ондоо тээшээ хадууран алдаба хабди, уг асуудалдаа тэхэрие. Нүхэдни, табан хоногой турша соо дутуу дундаяа хүсөөжэ үзэгты. Би өөрөө дахин ябажа шалгахаб. Иигээд намда ондоо хэрэггүй хаа бусагты.

Галдан. Ондоошье хэрэггүй гээшэ аа бэээбди.

Шагдар. Галдан, намдаа нэгэ дарханаа үгэжэ туһалха болобош!

Галдан. Хари, мэдээгүйлби.

Шагдар. Мэдээгүйлби» бэшэ. Туһалха болоош.

Галдан. Та намда юугээр харюулхабта?

Шагдар. Хүрэнгэ сэбэрлэлгэдэшни хамһалсуужаб.

Галдан. Тиигээ хаа, тааражашье магадгүйбди.

Шагдар Галдан хоёр гаража ошоно.

Раднаев. Нэгэ тэмсэлдэ бригадирнууднишье намаяа дэмжэхэ бэээ гэжэ найдамаар болобо! (*Сонходо ошожо зогсоно*). Үбгэн хадам өөрынгөө һамган хоёртой дайтай болохо гээшэ аягүйшөг байна... Хабарай тарилга адуунай орооной хаһа хоёр жэлһээ жэл бүри харшалдадаг байһанай гэмээр адуунай үсхэбэриин хэрэг хойшо татагдана... найн тарья ургуулжа шадаа һаамни, адуунай түл үсөөнөөр абабаш гэжэ хэн намайе гэмнэхэ нэм! Бараг найн тарья ургуулдаг болоһоор аймаг соогоо нэрэтэй солотойшье болоһон хүн гээшэ бэээб. Үбгэн хадам ахалагша адуушан болоһоор нэгэ бага үнгэрхээ ханадаг болобо, амынь татад гээгүй хаа, бүришье үнгэрхэдөө һаатахагүй гээшэ ха...

Юуншье болог, өөрынхээрээл тулалдаха болоо!

Дарисуу орожо ерэнэ.

Дарисуу. Би ябахамни, гэрэйнгээ түлхюур аба.

Р а д н а е в. Хаана ошохошниб?

Дарисуу. Булагай адуушанда ошожо, орооной кампаниин бэлэдхэл хэлсэхэмни.

Раднаев. Хэзээ ерэхэ хүмши?

Дарисуу. Гурба-дүрбэ хонохоб.

Раднаев. Хүбүүмнай хургуулидаа ошоо гү?

Дарисуу. Ошоо. Хүбүүгээ харалсаарай, үглөөгүүр хургуулиһаань бү гээгдүүлэгты.

Раднаев. Гурба-дүрбэ хононгүй, шамдуухан ябаад ерэхэ аргагүй хүн гүш?

Дарисуу. Шадахагүй бэээб. Бэшэ малаашье эрьехэб.

Раднаев. Дарисуу, ши наянай намда эрхэд гэнэн хэбэртэй хаш?

Дарисуу. Эрхэхэдээ яанабиб?

Раднаев. Тиимэ хэбэртэйш.

Дарисуу. Эрхэһэнээшье мэдэнэгүйб. Хари, хүнэй үгэ хүүр дуулахаяа болиһондошни дурамни гутадаг болонхой.

Раднаев. Өөрынгөө аминай хэрэгтэ хэзээ шинии үгэ дуулангүй ябаа һэнбиб?

Дарисуу. Өөрынгөө хэрэгтэ минии үгэ дуулаха һэнши гэнэгүйб.

Раднаев. Колхозой хэрэгтэ правлениин түрүүлэгшэ һамганайнгаа үгэ хүүрээр ябаха болоо һаа, аягүй юм бэээ.

Дарисуу. Ганса минии үгөөр ябаха һэнши гэнэ бэээб, колхознигуудайнгаа үгэ хүүр дуулалсадаг болоо һаашни зохимоор һэн ха гэнэб.

Раднаев. Колхознигуудайнгаа гэжэ хэлэхын орондо, хадамайнгаа болоод, бэшэ зарим нэгэнэй үгэ дуулаха һэнши гэжэ хэлээ һаашни бүришье ойлгосотой байха бэшэ гү?

Дарисуу. Дамдин, ши үнгэрэгшэ жэлһээ ондоошогхон зантай болооб гэжэ өөрөө мэдэнэгүйл гээшэ хаш...

Раднаев. Ондоо ямар зантай болообиб?

Дарисуу. Дээрэлхүү зантай болоош.

Раднаев. Хүрөө, болоо!

Дарисуу. Би шини түлөө ханаагаа зобоһондоо хэлэнэб. Хүн зонойнгоо үгэ хүүр дуулахаяа болёод, хара бэээ дээгүүр абажа, дээрэлхээд ябахадаа, холо хүрэхэгүйб гэжэ юундэ ойлгоногүй гээшэбши?

Раднаев. Хүрөө! һүүлдэ гэртээ хөөрэлдүүжэбди.

Дарисуу. Алдуу эндүүгээ мэдэржэ заһаа һаашни, бээдэшни туһа болохо юм һааб даа.

Раднаев. Бэеынгээ түлөө би өөрөө харюусахаб. Ши ханаагаа бү зобо.

Дарисуу. Буха шэнги зүрюу хүн гээшэ бээш даа... Адуушанда захиха хэлэхэ юумэ үгы гүш?

Раднаев. Бригадын ажалда ябаһан гүүдһээ нэгыешье сүлөөлхэгүйб, дэмы үгэ үүсхэнэй үрэгүй гэнэ һэн гэжэ үбгэндэ ойлгуулжа хэлээрэй.

Дарисуу. Тэрэ түлхюурээ аба! (*Гаража ошоно.*)

Раднаев. Фү! (*ТЕЛЕФОН ДУГАРНА* .) Алло! Хаанаһаа, хэн хэлэнэб? А-а? Хүршэ гүш? Амар сайн! Юүн болоод, гэнтэ намайе хэрэглэбэш? Аймагай урилдаанда ошохомнай гү гэнэ гүш? Хари мэдэнэгүйлби. Хурдан моридой урилдаан болохонь, бэлдэ гэжэ газарай таһагаархин захяа һэн. Аймагай ипподром дээрэ урилдамаар хурдан гүйгөөшэ моригүй гүби. Азаргашни яагааб гэнэ гүш? Буляалгааб. Адуушандаа буляалгааб. Үбгэн хадамни ахалагша адуушан болоод, намдашни бэрхэтэй юумэ болоод байна. Азаргаһаа гадна, хүдэлмэриин гүүд дээрэнһээ тулалдадаг болонхойбди. Зүб даа, теэд үглөө эдихэ өөхэнһөө мүнөө эдихэ уушхан дээрэ гэдэг бэээ. Үглөөдэр арбан хоёр часта захалха бэлэй гү? Ошожо колхозойнгоо нэрые хамгаалхал зэргэтэй байгаа. Урилдаахагүйшье һаа, нэгэ хэрэг дашарамдуулан ошожо харахаа магадгүйб. Эртэнһээ азаргаяа заһад гэнэн байгаа һаа, шамдаа гартахагүйл һэн хаб! һануулһандашни баярлабаб. Үглөөдэр уулзажашье болохобди. Баяртай! (*Трубкаая табина.*) Гэнтэ зүрхэн хүдэлхэдэл гэбэ гээшэб!..

Цыренов газетэ баринхай орожо ерэнэ.

Цыренов. Дамдин Раднаевич, шэнэ хонинтой танилсаба гүш?

Раднаев. Ямар хонин бэ?

Цыренов. Үбгэнэймнай абаһан социалис уялга республикын түрүү малшадай партиин ЦК-да бэшэһэн бэшэг соо оролсобо гэхэн шэнэ хонинтойлди! (*РАДНАЕВТЭ ГАЗЕТЭ ҮГЭНЭ.*)

Раднаев. Абаһан уялгаяа дүүргэжэ шададаг хаа хайн юм ааб даа, харин дан ехэ уялга абаа гээшэ аа гүбди гэжэ хананаб.

Цыренов. Дан ехэ уялга абаа» гэжэ шимни яагаа гэнтэ сүхэрхэндэл дуугарбаш?

Раднаев. Бэлшээриимнай адуунда даб дээрэ дала гаран гүүдшьегүй байһаниень барандаа мэдэхэ зон бээбди. Бригадын ажалда ябажа байһан гүүдые хээрын адуунда табиha болоо хаа, ажал хүдэлмэридөө ямар унаагаа хэрэглэхэ зонбибди?

Цыренов. Галша Рабдановиче арбаад жэлдэ үргэлжэ ажаллаһан ажалһаань сүлөөлжэ, ахалагша адуушан болгоходоо, адуунай үсхэбэрийн хэрэгыг хайжаруулха зорилготой болгоо бэшэ хэн гүбди?

Раднаев. Тэрэшье зүб.

Цыренов. Минии бодоходо Галша Рабданович тон зүбтэй хэрэг үүсхэбэ гэжэ хананаб. Үбгэнэйнгөө энэ тэды патриотическа хайн үүсхэлыг дэмжэхэл хэрэгтэй байна.

Раднаев. Минии ханахада бидэнэрэй урда, илангаяа мүнөө үедэ, гансахан гол шухала зорилго байна гэжэ ханагшаб. Тэрэ зорилго хадаа тарьяан ажалай хүгжэлтэ! Хайн тарьяа ургуулжа шадаа хаа, адуутай болохоннай барагтай юм бэээ.

Цыренов. Тарьяан ажалай, мал ажалай хүгжэлтэ, гэжэ хоёр ондоо илганаһанай хэрэг юун байхаб, алинииньше маанарта шухала бэшэ гү?

Раднаев. Дамба Цыренович, шимни малшан хүн хадаа

адуушанаа дэмжэхэшни буруугүй юм бээ. Тээд хабарай тарилгын захалхаяа байтар, хамаг гүүдээ ажалһаа сүлөөлжэ, азаргын адуунда табижархёод, анзаһа плугуудаа ямар унаагаар зүдхүүлхэ гээшэбиб?

Цыренов. Алишье ажалда һаад түбэг ушархагүйгөөр шийдхэхэ ёһотой юм ааб даа.

Раднаев. Манай зарим малшан тарьян ажалаа огто хэрэгсээхгүй барагтай һанамжа гаргадаг болонхой. Хэрбээ парторг тэрэ эндүүтэй һанамжа дэмжэхэ болоо һаа, зохидгүй хэбэртэй байна.

Цыренов. Дамдин Раднаевич, шимни мүнөөдэр яагаа ондоохоноор дуугардаг болоһон янзатай байбаш, юун болобо гээшэб?

Раднаев. Балай юуншье болоогүй.

Цыренов. Хари, гайхан татабалби. Зарим малшан тарьян ажалаа арсана гэжэ үнэн зүрхэнһөө хэлээ һаа, өөрөө эндүүрбэ бэшэ аа гүш? Галша Раддановичай абаһан социалис уялга хадаа бүхы колхозоймнай уялга гэжэ барандаа мэдэнэбди. Энэ харюусалгата уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхын түлөө анха түрүүн ши бидэ хоёр адуушандаа хамһалсаха уялгатайбди.

Раднаев. Хабарай тарилгын хүдэлмэриие дүүргээгүйдөө адуушан тээшэ һаналаа табилсаха бүришье аргамнигүй.

Цыренов. Ажалайнгаа үрөөһэн талые харадагшни гайхалтайшаг болоод байна. Буруу зүбөө өөрөө бодожо ойлгоно бээш.

Раднаев. Дамба Цыренович, балай тиимэ буруу юумэ хэжэ байһанаа өөрөө ойлгоногүйб. Хэрбээ тиимэ ехэ буруу юумэ хэжэ байгаа һаамни, парторганизаци бурууемни танюулжа заһалсана бээт.

Цыренов. Буруу зүбөө өөрөө мэдэрээгүй һаашни, заһалсаха уялгатай зон бэээбди. Мүнөөдэр заншни хубилад гэһэн хэбэртэй байна...

Раднаев. Һэ...

Цыренов. Зүрхөө даруулхан хойноо бодожо үзэхэ болобо гээшэ бэээш. Баяртай! (*Гаража ошоно.*)

Раднаев. Үбгэн хадам намган хоёрой нэгэн парторгдо хоблоһон байба гээшэлтэй?.. Тиймэ буруу юумэ хэжэ байһанаа, юрэдөөл, мэдэнгүйб. Тулалдаадшье туршахада яадаг юм!.. А-а..? Тархимни манаршаба. Үнэхөөрөөшье аймагай урилдаанда ошожо, эһэ тооһоёо гүбижэ ерэхэ болобо гээшэ ха.

Галша үбгэн орожо ерэнэ.

Галша. Одоошье бараг сүлөөтэй байхадашни орожо ерэбэлтэйб?

Раднаев. Тоншье сүлөөгүйб. Яаралтай хэрэгээр ябахаяа байнаб.

Галша. Сүлөөгүйшье байгаа наа, сүлөө оложо намтай хөөрэлдэхэ болобош. Шамтай хэдэн үгэ хэлсэхэ тон шухала хэрэгтэйб.

Раднаев. Бригадын ажалда ябаһан гүүдэй тухай хэлсэхээ ханаба гүт?

Галша. Тиигээб.

Раднаев. Бригадын ажалда ябаһан гүүдһээ нэгэшье гүү сүлөөлхэ аргамнайгүй.

Галша. Тиихэдээ түл абалгымнай хэрэг юун болохонь гээшэб?

Раднаев. Хабарай тарилгын захалхаяа байтар, түл абахамни гэжэ хамаг гүүдээ ажалһаань сүлөөлжэ, адуунда табижархёод, анзаһа плугуудаа өөрөө бэээрээ зүдхэхэ гүб?

Галша. Теэд хабарай тарилга орооной хаһа хоёр жэлһээ жэл бүри харшалдажа байха юм бэшэ гү, хайшан гэжэ адуун хүрэгөө нэльбэхэ зон гээшэбибди?

Раднаев. Жэлһээ жэл ерэхэ бүри элдэб машина зэмсэгүүд элбэг боложо байна. Намда ондоо хэрэггүй бэээт?

Галша. Ондоошье хэрэг үгыб...

Р а д н а е в. Баяртай! (*Гаража ошоно.*)

Галша. Тай гайха!.. Иихэдэнь яадаг юм?

ХОЁРДОХИ КАРТИНА

Тэрэ үдэртөө. Галша Рабдановой гэртэ. Дари хүгшэн шэрэмэйнгээ үбэртэ тугалай бойлторго томожо нууна. Галша үбгэн, гэртээ орожо ерэхээр, үгэ дуугүй гэр соогуур өөдэ хөөргөө ябасагаана.

Дари. Үбгэн, ши юун болоо хадань гэртээ орожо ер эрэхээр үгэ дуугүй өөдэ хөөргөө гэшхэлбэ гээшэбши?

Галша. Хүгшэн, юун боложо байнаб, ши ойлгоно гүш?

Дари. Татхай!.. Юун боложо байгаа юм?

Галша. Хүрьгэмнай!.. Колхозой түрүүлэгшэ!.. Хабарай тарилгын захалхаяа байтар, түл абахамни гэжэ хамаг гүүдээ ажалһаань сүлөөлжэ, адуунда табижархёод, анзаһа плугуудаа өөрөө бэээрээ зүдхэхэ гүб», - гэнэ. Теэд хабарай тарилга орооной хаһа хоёр жэлһээ жэл бүри харшалдажа байха юм бэшэ гү, хайшан гэжэ адуун хүрээгөө хэльбэхэ зон гээшэбибди гэхэдэмни: элдэб машина зэмсэгүүд элбэг боложо байна» гэжэ харюусаа. Тиимэ хүнөөр юу хэлсэхэ байнаш? А-а?..

Дари. Колхозой түрүүлэгшэ шамтай шамгүйгөөр өөрөө бэээрээ мэдэжэ байгаа юм бэшэ гү, шинии тиитэрээ оролсоһоной хэрэг юун байгаа юм?

Галша. Найн адуунай колхоздо хэрэгтэй бэшэ юм һаань, парти, правительство юундэ шухала шухала тогтоолнуудые гаргажа, колхоз совхознуудта хамһалсана, туһална гэжэ һанаабши?

Дари. Шухала тогтоолнуудай тухай Дамдин хүрьгэн шамһаа тээ үлүү мэдэжэ байгаа юм бэшэ гү?..

Галша. Намһаа дугуу мэдэнэ гэжэ буляалдана бэшэлби! Үглөөдэрэйнгөө тухай бодолсоногүй гэнэб. Ажалай хүтэлбэрилэгшэ гээшэ урдаа холо хаража, хэдэн жэлэй талые барилсан хүтэлбэрилгэ зэргэтэй юм. Дамдинай энэ тэдыгээр хүтэлбэрилгэ болоо һаань, хэдэхэн жэл болоод байхада, унаха мориудые ондоо колхозуудһаа худалдажа

абадаг болохо магадгүйбди гэнэб.

Дари. Хадам хурьгэн хоёр яалдагшал аабта, наянай уулзаһан газартаал тулалдадаг болобо хат.

Галша. Тулалдахамнай мүнөөдэрһөө хойшо бүришье шангадахань аа гү гэжэ ханажа байнаб.

Дари. наянай Дамдин хурьгэнэй хойноһоо тиитэрээ ородог болоһондошни минии балайшье дурамнигүй болонхой. Дамдин юуншье наа, түрэнэн басагааршни һамга хэжэ һуһан, газар дээрэ ганса хурьгэншни гээшэ бээ. Өөрыншни үри хүүгэдһээ өөрэнэ юун байгаа юм!

Галша. Дари, минии тэмээн тухай хэлэхэдэ, шинии ямаан тухай хэлэдэгшни гайхалтай.

Дари. Колхозойнгоо ахалагша адуушан болоходоо юун болоод орхибоб гэжэ ханаа хүмши! Зоной болгоходо болоод лэ ябаа хүн аа бээш. Тээ мэндэ Дамдинай унажа хүллэжэ ябаһан азаргыеньшье буляха тооной асарна хэнши, мүнөө бригадын ажалда ябажа байһан хамаг гүүдые бараниинь суглуулжа, бэлшээрийн адуунда табихамни гэжэ шууяа татажа ябанаш. Ши юун болоһон хүмши!

Галша. Унагалха гүүдые бэлшээрийн адуунда табяагүйдэ хүсэд һайн түл абтанагүй гэжэ мэдэнэ гүш, али үгы гү?

Дари. Бригадануудай ажал хүдэлмэриее хэжэ байһан гүүдые бараниинь гулидхажа, адуунда табижархихадашни, тэдэ бригаданууднай хабарайнгаа тарилга хайшан гэжэ үнгэргэжэ, ажал хүдэлмэрийнөө урда орохо юм гээшэб?

Галша. Ай даа, хүгшэн, хүгшэн!..

Дари. Хүбүүншнишье колхозойнгоо нэгэ бригадирынь ха юм, халуун хүдэлмэрийн хаһа болохоёо байтар хахад адуугаа шамда үгэжэрхёод, абаһан уялгаяа хайшан гэжэ дүүргэхэ юм?

Галша. Бишье баһа гүрэн түрынөө урда харюусалгатай уялга абаһан хүн бэшэ аалби? Унагалха гүүдые ажал хүдэлмэрийнөө сүлөөлжэ, гүүдэй орондо сарнуудые хэрэглэгты гэнэн заабари байдаг юм. Манай

хүрэгтэ дүрэ зүүлгээгүй дүшэ-табин амба сарнууд, тарганаа багтаажа ядан, тангаралдажа ябана бэшэ аал! Намбаандаа тэдэ сарнуудһаа хургажа хүллэхэнь яанаб?

Дари. Шамда хамаг юумэ тоотон баран бэлэхэн байгша.

Галша. Ажал хүдэлмэрийн амта таниһан хүнүүдтэ юумэн тоотон баран бэлэхэн байдаг юм. Сарнуудые хургажа, ажал хүдэлмэридэ хэрэглэдэг болохо гэжэ хэлсэхээр, аяар хэдэн жэл болобобди, теэд хэн бригадир сарнуудые хургажа хэрэглэнэб? Хэншье хэрэглэнэгүй. Эбэртэ мал даажа байхадаа, би дүшэ-табин буруудые зорюута сарнууд болгожо табяа нэм! Сарнууд гэшэ адуунһаа дутуугүй юм, сарнуудые хургажа хэрэглэш гэжэ Галдандашье хэды дахин хэлээд, ядаа сүхэрөөб.

Дари. Мэдэнэгүйб даа, юрэдөө... Хүрьгэн хүбүүн хоёршни ажал хүдэлмэрийнгөө бүтээсын талаар аймаг соогоо хүнүүдэй хойно ороогүй, магтаалтай солотой ябажа байһан хэбэртэй агша. Харин, ши гансаараа яахадаа тэрэ хүбүүдтээ халдажа ядаад, түбһэн өө шалтаг бэдэрээд ябадаг болоһон хүн аагшабши, гайхалтай...

Галша. Тэдэнээ найсар үмөөрэ, магта!

Дари. Үмөөрнэ, магтана аабзаб.

Галша. Зарим хүнүүд үлүүсэ магтуулхадаа, гутахаяа ядадаггүй юм. Тэрэ жэшээгээр, манай хүрьгэншье гутахаяа ханаба гэшэ гү гэжэ хаяанай ханадаг болонхойб.

Дари. Хэрбээ гутахаяа ханаа хаань, заһаха залаха хүнүүд шамһаа ондоо олдохо юм ааб даа. Дэмы дэмы түргэдэн ябажа гүйхэдөө, үбгэн, өөрөөл хүндээ буурана аа гүш гэжэ айгшаб.

Галша. Зай, болиё даа, хүгшэн!.. Үнгэрөө наа, хоюулаа эбээ таһархамнай байна, юрэдөө.

Дари. Ши өөрөөл үнгэрхээ ханана бэшэ гүш?

Дарисуу орожо ерэнэ.

Дарисуу. Тэ-ты!.. Ямар шэмэрүүн хүйтэн үдэр болобо гэшэб!..

Дари. Наашаа нуужа дулааса.

Галша. Зай, Дарисуу, ши бидэ хоёрой ханагшаар юумэ бүтэхээ болёод лэ байна. Дамдин түрүүлэгшэмнай хай халидхаахаар бэшэ, үгэ хүүрээ ойлголсожо ядад гээд лэ гаража ерэбэб.

Дарисуу. Нэгэтэ зүрээ наа, буха шэнги нэтэрүү хүн гүб даа.

Галша. Яалтай гээшэб?.. Парторгтой уулзажа хөөрэлдэхэ гэнэмни, малаа эрьежэ ябашаһан байгаад, уулзажашье шадабагүйб.

Дарисуу. Баабай, шэнэ газетэ уншаа һэн гүт?

Галша. Уншаагүйлби. Газетэ дээрэ ямар шэнэ һонин бииб?

Дарисуу. Республикын түрүү малшадай суглаан дээрэ танай абаһан уялгатнай партиин ЦК-да бэшэһэн бэшэг соо оролсоһон юм байна. *(Газетэ үгэнэ.)*

Галша. Юүгээ хэлэнэбши?! Тиихэдээ коммунист партиин урда уялга абаһан хүн болобо гээшэ гүб?..

Дарисуу. Тиигэбэлта даа.

Галша. Хүгшэн, ши дуулана гүш? *(Газетэ ЗАДАЛЖАХАРАХАТАЯА ХАМТА)*), нүдэнэймни шэл хаанаб? Мэтэр олоод үгыш, хүгшэн!

Дари. Энэ би хэжэ нуунаб, бари. *(Нүдэнэйнь шэл үгэнэ.)*

Галша. Партиин ЦК-да! Кировэй нэрэмжэтэ колхозой адуушан Галша Рабданов далан табан гүүдһээ далан табан унага абаха гэнэн социалист уялга абаба»... Хүгшэн, ши дуулана гүш?!.

Дари. Шагнажа, дуулажал байнаб.

Галша. Коммунист партиин урда абаһан уялгаяа, юуншые болоо наань дүүргэжэ, хэлэһэн үгэдөө хүрэхэл байхаб!

Дарисуу. Барандаа хамһалсана бээбэди.

Галша. Агууехэ партимни!.. *(Нүгөө таһагтаа ороно.)*

Дари. Эды шэнээн ехэ хэрэгтэ шини Дамдиншые

эсэгэдэшни хамһалсамаар юумэ һааб даа.

Дарисуу. Колхозой түрүүлэгшэ хамһалсангүй яаха һэм.

Галша һөөргөө гарана.

Дари. Хамһалсажа байһан юумэнь алим? Хамһалсанагүй гэжэ мэнэ һаяшье хэлсэжэ байна бэшэ һэн гүт? Эсэгэшни тээ мэндэ тэрэ азаргаяшье буляаха тооной арайхан гэжэ асарна хамнай. Олоор түл абажа, һүрэгөө нэмээхэмни гэхэн түрүүлэгшэ тиигэжэ хамһалсадаг, оролдодог юм гү?

Галша. Хүгшэн, ши болил даа.

Дари. Би юундэ болихо хүнбиб? Дарисуу, түрэхэн басаганшни, түрүүлэгшын һамган, колхозой зоотехник байгаад, юундэ абяа аниргүй амандаа уһа балгаад ябадаг юм?

Галша. Хүрьгэндөө халдабаш гэжэ мэнэ һаяхан намдаа зэмэрхэжэ байгаа бэшэ һэн гүш? Мүнөө юуншни ороод, өөрөө басага хүрьгэндөө халдажа захалбаш?

Дари. Зай, залхуутай!.. Би Дарисуутай хөөрэлдэжэ байнаб, ши хүндэлэндэ хүлөө бү табилса. Дамдиншни хүндэ бээе һайрхахын түлөө гоё азарга хэдэн жэл удаагаар унажа, өөдэ һөөргэ табилулдаг юм гү? Али залуу бэрээд басагадай урдуур хойгуур гүйлгэхэ, харайлгахань хэрэг болодог юм гү?

Дарисуу. Эжы!

Дари. Эжышни энэ тэрэ юумэ шэхэндээ хадууһаншье байжа магадгүйб. Ши, басаган, тэрэ Дамдинаа бараг эртэ дээрэнэ амынь татад гэмээр лэ һэнши.

Галша. Дари, ши юун болоо, яагаа хүмши?

Дари. Эрэшүүл бэе бээе үмөөрөөд, барандаашье тиимэрхүү зантайнууд бэшэ аалта? Шишье залуудаа юун һайн һэмши!

Галша. Ойдо гара!.. Залуугайхия нэхэлсэхэ гэбэ гүбди?

Дари. Хэн шамһаа нэхээ юм.

Галша. Намһаа нэхэжэ захалба гү гэжэ һанабалби.

Дарисуу, шини нарайда би гансаараа, орой нэгэ дахин, басаганай нааданда ошоһон хүм. Тээд энэ эхэшни тэрээниие мүнөө хүрэтэр намһаа нэхэдэг юм. Хэзээ мартаха хүн гээшэб, юрэдөө.

Дари. Нэхэнгүй яахамниб! Минии мэдэхээр ошоһоншни нэгэ байгаашье наа, мэдээгүйдэмни ошоһоншни хэды байгаа юм, хэн шамайе мэдэбэ.

Галша. Дарисуу, харыш даа, энэ эхэшни иимэл зантай хүн юумэл даа!..

Дари. Зай, залхуутай!.. Хүрөө, болоо! (*Барандаа энеэлдэнэд.*) Тай, үбгэн, бишни шиниингээ амашье дэбтээгээгүй байна бэшэ гүб? Басаган, эсэгэдээ сай хэжэ үгэ. Би малдаа гарахамни. (*Томоһон бойлторгонуудаа абажа гарана.*)

Галша. Ай, зайлуул!.. Эжы бидэ хоёршни гушан зургаан жэл соо хамта нуутараа нэгэтэшье хата гэжэ хэлсээгүй, энэ тэдыгээр тоосолдоһоор үнгэрһэн хоёр гээшэбди даа...

Дарисуу. Золтой хоёр гээшэ аабзат даа. Хари Дамдин бидэ хоёр һүүлэй үедэ балай үгэ хүүрээ ойлголсохоёо болиһон хэбэртэйбди. Дамдин үнгэрэгшэ жэлэй жэгтэйхэн зантай болошоо.

Галша. Элдэб зэрэб үгэ хүүртэ үнэншэжэ, эб зээ таһарха хэрэггүй. Зарим колхозой түрүүлэгшэнүүд тухай түбһэн зугаа онтохоншье ябажа бологшо.

Дарисуу. Түбһэн зүһэнэй үгэ хүүртэшье үнэншэжэ, элдэб мананда төөринэ бэшэб. Дамдин үнгэрэгшэ жэлэй ежэ дээгүүр һанаатай, дээрэлхы хойрог зантай болошоо. Зарим колхознигуудаа гэр бараандаашье оруулхаяа болижо байһан янзатай агшабди. Тээ мэндэ нэгэ колхознигые хараагаад, гэрһээн үлдэжэ гаргахадань нүгөө таһаг соогоо байгаад, яһамни хухаржа, газар доро орошон алдааб.

Галша. Хари тиимэрхүү зантай боложо байна гэжэ бишье халта дуулагшаб. Тиигээд сүлөөдэ өөртэйнь хөөрэлдэхэ гэнэн аад, тухамни болоногүй.

Дарисуу. Колхознигуудайнгаа дунда хүндэээ буугаа

наа, холо хүрэхэгүйб гэжэ юундэ ойлгоногүй гээшэб...

Галша. Колхозойнгоо, илангаяа таряан ажалай амжалтын дүнгүүдээр, үнгэрэгшэ жэлэй аймаг, республика дээгүүрээ бага зэргэ магтуулаад, хүбүүнэй толгой эрьежээ ханаба гү гэжэ ханагшаб.

Дарисуу. Магтуулхадаа улам найнаар оролдожо, саашаа ябахгүй, тархья эрьежэ гуташаха гэжэ хайшаа жэгтэй юм...

Галша. Үлүүсэ магтуулһанай гэмээр саг зуурда тархья эрьеэд, бүдэрхэ гэжэ ёһо байдаг юм. Бишье залуудаа, баһа магтуулһанай гэмээр, нэгэтэ халта бүдэрэн алдаһан хүм. Хорёод наһандаа аймаг соогоо үзүүлэжэ гараһан түрүү хайн бүхэ гэгдэжэ, холо ойрын сууда яһала гараад ябааб. Тиихэ үедөө үнэхөөрөөшье хүсэтэй бүхэ хүн гээшэ хаб гэжэ аминдаа ханаад орхиһон байгаа хаб. Нэгэтэ Баруун нугада басаганай нааданда ошоод, тэндэ залуушуул тогоонойхие барья хэн бээбди. Амаа халад гэхэдээ, залуу хүндэ далай үбдэгсоо хамнай, түбһэн юумэндэ оролсоһон байгаа хэн бээб. Тиихэдэ хүсэндөө найража, хүнүүдээр наншалдаһан байгаа агша бэлэйб. Магтуулһанай гэмээр тиихэдэ тэндэ бүдэрэн алдаһан хүм...

Дарисуу. Танай бүдэрхээ ханахада хэн тодожо абаһан юм?

Галша. Эсэгэмни, шинии үбгэн баабай гээшэ намда орходоо һураггүй шадалтай хүн ябаһан юм. Эсэгэмни намайе наадан дээрэ хүнүүдые сохибо гэжэ дууламсаараа, наада хуримай зон соо намаяа шүүрэжэ бариһаар, хамагай улайха нюур дээрэ голдомни хүрэтэр наляад: Одоошье эндэһээ хойшо болёоб» гүүлэжэ табья агша хэн. Аягүй, эшхэбтэршье байһынь юу хэлэхэб. Хори хүрэнэн, суу байда гараһан бүхэ хүбүүн аад, хамаг голой зоной нюур дээрэ эсэгэдээ налюулжа байха гээшэ юун хайн ха хэм. Тиихэ сагта хүниие налижа ойлгуулдаг, хара барга саг байгаа ха юм. Мүнөө бидэ Дамдинда хэлэжэ ойлгуулна бээбди.

Дари хүгшэн газараа сонхо тоншожо: Галша, гаража ерэл даа наашаа!» - гэжэ ооглоно.

Галша. Зай, зай! Мэнэ гарахаяа байнаб. Би адуугаа эрьенгээ, бэлшээри дээгүүрээ ябажа, адуушандаа һониноо дуулгажа ерэхэмни. Энэшни маанарай баранаймнай хэрэг гээшэ. (*ГАЗЕТЭЭ ҮБЭРТЭЛНЭ* .) Дарисуу, ши парторгтой золгоо һаа, уулзаха тон шухала хэрэгтэйб гэнэ һэн гэжэ хэлыш.

Дарисуу. Эрхэ бэшэ золгожо үзүүжэб.

Галша. Бишни партингаа ЦК-гай урда уялга абаһан хойноо уялгаяа дүүргээгүйдөө һанаагаа амархаяа болиһон хүн гээшэб!

Дари и н д у у н. Үбгэн, гарыш даа наашаа, юугээ хэнэ гээшэбши!

Галша. Зай, гарабаб, гарабаб.

Галшын гаража ошоһон хойно Дарисуу, һанаата болоһон хэбэртэй, сонходо ошожо, зогсон хараашална.

Дарисуу. Баабай эжы хоёр захагүй золтой хүнүүд гээшэ хал даа!.. Дамдин бидэ хоёршые хүнүүдтэ атаархамаар бэшэ бээбди даа... Тээд зангаа хубилһандань угаашье дурамнигүй. Алдуу эндүүгээ мэдэрхэгүй, хайшаа жэгтэй хүн гээшэб?.. Мүнөө үшөө нэгэ алдуу хэжэ болохонь гээшэ аа гү гэжэ һанаамни зобоно... Хайшан гэжэ ойлгуулха ёһотой юм гээшэб?.. Баабайшые һэб байсар мориндоо мордоод ябашаба.

Дари яаралтай орожо ерэнэ.

Дари. Басаган, ши манай малшанда орожо гараарай. Малай тэжээлэй тухай шамтай хэлсэхэ шухала хэрэгтэй һэмди.

Дарисуу. Үдэшэ болотор орожо гарахаб.

Дари. Шамда хэлэхэ гэнэн аад, харин мартаад талиижа ябабалби. Басаган, энэ эсэгэшни абаһан уялгаяа хэр дүүргэжэ шадаха юм ааб даа?

Дарисуу. Шадангүй яаха һэм. һанаагаа бү зобо.

Дари. Дүүргэжэ шададаг лэ һаа, яагаашье һайн юм ааб даа. Зай, юрэдөө, би ябаха тээшэ ябахамни.

Гаража ошоно.

Дарисуу. Баабайнгаа түлөө барандаа ханаагаа зобошбо хаяабди. (ЭХЫНГЭЭ ХОЙНОГОО ХАРАН ЭНЭЭБХИЛНЭ .)
Баабай ханаандаа хүрэхэл байха.

Базар мэгдүүшэг хэбэртэй орожо ерэнэ.

Базар. Дарисуу Галшиевна, амар сайн!

Дарисуу. Сайн, Базар!

Базар. Галшахаймнай хаанаб?

Дарисуу. Адуушанаараа уулзахаяа ошоо. Мэнэ наяхан мориёо унаад, мордоо нэн. Базар, ши яагаа мэгдүүшэг хэбэртэй ябабаш?

Базар. Дарисуу Галшиевна, мэгдүүшэг юумэ болоод байна. Унагалха гүүдтэ эдюулхэ үбнэ асарха гэжэ ошоһон аад, Галданай бригадаархинда үлдүүлээд, хооһоор гэдэргээ тэхэрижэ ерэбэб.

Дарисуу. Тэрэ юун болобо гээшэб?

Базар. Галданай бригадаһаа асархаш гэхэдэнь, эртэлжэ ошоод, тээжэ байтарни, бригадын үбнэшэн ерэн гэхэдээ, нохой халаг, намаяа хулгайшаниие бариндандал, тэргэтэй үбһыемни урбалдаса татажа хаяад, правлени абаашажа, тушаахаяа ханабал. Хэлэтэй аматай бэлэйб гэжэ арай гэжэ мулттаржа ерэбэб.

Дарисуу. Хүсэд хэлсээгүй байһан юм гү?

Базар. Хари, хэн мэдэхэб. Хабарай тарилга соогуур моридтоо эдюулхэ гэжэ тусгаар нөөжэ байһан үбһыемнай, һамбаашалжа ерээд, хулгайлжа байбаш» - гэхэ мэтэ түбһэн зүһөөр хэлүүлээб.

Дарисуу. Үнэхөөрөөшье аягүйшэг юумэ болоо юм байна.

Базар. Һөөл аягүй юумэ болоо. Үбнэ үгэхэб гэжэ Галдан өөрөө хэлэһэн аад, бригадынгаа үбнэшэндэ юундэ хэлэдэггүй юм! Али тиитэрээ мартажархёо гээшэ гү?.. Бэлшээриингээ адууе хэрэглэдэггүймнай энэ тэдыгээр гаражал байна гээшэ ааб даа.

Дарисуу. Базар, шимнай баһа дахин адуунайнгаа ажалда оробо ха юмши?

Базар. Адуунһаа холо ябахандаа, ханаа амар ябахгүй хүн гээшэ хаб.

Дарисуу. Тээд үнгэрэгшэ хабар өөрөө дурлажа гараа бэшэ хэн гүш?

Базар. Элдэб шалтагаан байһан юм ааб даа. Гүүдые хубайруулбаш гэгдэжэ түрүүлэгшэдэ хэды дахин хараалгаад, үнгэрхэдөө яла тохуулаад, гараа хамнайб даа.

Дарисуу. Тээд түл абажа шадаагүй байһандашни хэн гэмтэй юм?

Базар. Ехэнхидээ колхозой түрүүлэгшэ, бригадирнууд гэмтэй гэжэ ханагшаб. Дарисуу, ши намайа мэдэхэ хэмнэйш даа, бишни түрэлхи адуушан гээшэ хэн бээзб. Гүүдэй толгой бүриин нэгэ нэгэ унагашье абаха гэжэ зорёо наа, зориндоо хүрэн алдахал хүн байхаб. Бэеэ магтаба гэжэ ханахагүй хүн бээзш. Тээд маанарай хэдышье зорёо наа, зориндомнай хүргүүлнэгүй ха юм.

Дарисуу. Бригадын моришодшье гэмтэй байлсажа магадгүй.

Базар. Ши хаяшаг хургуули дүүргэжэ, ажал дээрээ балай ябаагүй хүн хадаа хайнаар мэдэдэгшьегүй байжа болохош. Адуушанай анхаралаа табижа, ороондо оруулаад, түл абаха ханаатай байһан гүүдые манай бригадирнууд бэлшээриин адуунһаа барижа абаашаад, хабарай тарилгын захалхаһаа эхилээд, намарай хүдэлмэрийн дүүрэтэр шолбо унажархёод, харууһанай хуладаһан дээрэхээ хабар намарай боро сагаан хюрууда барагсаан унага хаяулжа хубайруулжархёод бусаахадань, ямар унагад абтахаб даа.

Дарисуу. Харууһа муудуулһанай гэмээр унага хаяулдаг ушарнууд байжа магадгүй.

Базар. Магадшьегүй бэшэ, тиймэ ушарнууд манай колхоздо захиһаа байдаг юм. Тийгээд хүүлдэ гүүдэй хубайрхада хэн гэмтэй болохоб? Анха түрүүн адуушан гэмтэй нюур боложо харюусадаг юм.

Дарисуу. Гүүдые унага хаяулаад, огто түл абажа шададаггүй адуушаншье гэмтэй бэшэ гэжэ яжа хэлэжэ

болохоб.

Базар. Унагалха гүүдые бригадирнуудай эзэмдэлгэнээ гаргажа, адуушанда тушаажа үгөөд, түл абажа шадаагүй хаань, тиихэдэ хэнээхэдэ хэндэшье мууларгүй. Өөрынгөө ажалай түлөө өөрөө харюусаха уялгатай.

Дарисуу. Зүб! Базар, нуугыш даа наашаа. Үни галабайшье уулзажа хөөрэлдөөгүйбди.

Базар. Дарисуу, адуунай үсхэбэриин тухай хүсэд ханалаа табидаггүй муул байнабди. Мүнөө Галшахайнгаа адуушан болоходо баһа дахин оролсоод лэ ябана хаб, хэр гэлдэхэ хоёр аабибди.

Дарисуу. Үтэлжэ ябаа байнаш, ханцагшни бууралтажа захалаа...

Базар. Дүрбэ-табан жэл соо дайнда ябажа, дайнай мүр сараа үлөө юм ааб даа.

Дарисуу. Уймар баганууд ябаһанаа ханахада, мэнэ хаяшаг шэнги байгшал даа... Хабар боложо, уһа мүльһэнэй унахаһаа захалаад, аяар намар боложо, саһанай оротор, гол дээрэнээ халагшагүй бэлэйбди. Нэгэтэ айлай гүльмэ хулуужа, гол дээрэ абаашаад, загаһа барижа байтараа баабайда баригдажа, зэмэлүүлһэнээ ханагша гүш?

Базар. Мартагшагүйб. Тиихэдэ эхи татаашад Дамдин бидэ хоёр байгаа агша һэмди.

Дарисуу. Юрэдөө, Дамдин та хоёр багадаа ехэ эбтэй ябаһан хоёр аад, мүнөө юундэ гэр гэртээшье оролсодог гаралсадаггүй хоёр агшабта?

Базар. Бага наһанайхи үни мартагдаһан хэбэртэй агша. Зарим хүнүүд тээ томошог болоходоо, үетэн нүхэдөө мартаһаяа ханадаг, хайшаашье жэгтэй юм агшаб. Фронт дээрэ ябахандаа Дамдинда хэды дахин бэшэгшье бэшээд, харюу абаагүй һэм. Бэшэгүүдни хүрэдэггүй юумэ агша һэн гү, али бэшэгүүдыемни абабашье һаа, харюу бэшэхэ заб сүлөөнь болодоггүй юм агша һэн гү. Өөрөөшье дайнда ябажа ерэнэн хүн хадаа фронтовигта нүхэдэй бэшэг гээшэ ямар удхатайб гэжэ мэдэхэл байһан ааб даа... Тиигээд

миниитнай хэлэншье адаряатайшаг хамнай даа.

Дарисуу. Базар, тэнгэри бүрхэг хаяа?

Базар. Яагааб? Гэнтэ юундэ тиигэжэ асуубаш?

Дарис у. Яагаашьегүй даа.

Цыренов Галдан хоёр орожо ерэнэ.

Ц ы р е н о в. Гэнтэ орожо ерээд, инагай хөөрэлдөө таһалжа, һаад түбэг хэжэрхибэ бэшэ бэээбди?

Базар. Дамба Цыренович, нюдэнтнай ямар хёрхо агшаб, юрэдөө!

Цыренов. Ойлгод гэгты, нүхэд! Битнай Дамдин Раднаевичтаа үгэ алдажа байгшабиб.

Базар. Тиигээ һаа, маанараа зобообо гээшэлта.

Барандаа хүхилдэн энеэлдэнэ.

Цыренов. Зай, Галша Рабдановичнай хаанаб?

Дарисуу. Адуушанаараа уулзангаа бэлшээри дээгүүр ябаад ерэхэмни гээд ошоо һэн.

Цыренов. Үбгэмнай шэнэ газетэ уншажа, һонинтой танилсаа гү?

Дарисуу. Уншажа танилсаһаар мэтэр мордоо һэн.

Цыренов. Бодото агитатор гээшэ иимэ бшуу даа! Залуушуул, таанар жэшээ абагты.

Базар. Газетэ дээрэ ямар шэнэ һонин бииб? Намаяа танилсуульт!

Цыренов. Галша Рабдановичаймнай абаһан социалистическэ уялга республикын түрүү малшадай ЦК-да бэшэһэн бэшэг соо оролсобо гэжэ мэдэ.

Базар. Тэрэмнай ямар һайн юумэ гээшэб!

Цыренов. Булагай адуушад харюусалгатай уялга абаба гээшэт. Абаһан уялгаяа дүүргэхые оролдохо болобот.

Базар. Партиингаа ЦК-гай урда уялга абаһан хойноо, юуншье болоо һаа, дүүргэжэл үзэхэ зон бэээбди. Хари манай бригадирнууд, адуушанай һаналаа табижа, ороондо оруулһан гүүдые бригадын ажалда хэрэглэхэ гэжэ абаашаад, зарим хайша хэрэг хүнүүдэй гэмээр, хабар

намарай боро сагаан хюрууда унага хаюулжархёод тэхэрюулдэг зангаа орхёо наа, адуушанда тон ехэ туһа хүргэхэ байгаа.

Галдан. Базар аха, дэмы үлүү юумэ бү хэлэгтыл даа. Хэнэй бригада, хэд колхознигууд тиймэ олоор унага хаюулжа байһан юм?!

Базар. Олон үсөөншье наа, барандаа түсэбтэй плантай унагад байгаа юм ааб даа. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ намарай сагаан хюругаар танайшье бригаада арбаад толгой гүүд унага хаяхань хаяжа, һубайрхань һубайрна бэшэ һэн гү? Тиигээд һүүлдэ хэнэйшье унага хаюулһан мэдэгдээгүй, барандаа हुла һалана хамнайбди.

Цыренов. Базар Балтуевич, тон зүб хэлэбэш!

Базар. Үбгэнэй абаһан уялга хадаа маанарай баранаймнай уялга гэжэ би ойлгоноб. Тиймэ һэн тула бэе бээдээ һаад түбэг ушаруулхаяа болижо, хамһалсадаг, туһалалсадаг болоо һаамнай зүбтэй һэн ха гэжэ һанаһандаа хэлэнэб.

Цыренов. Зүб, ганса адуушанай абаһан уялга бэшэ, бүхы колхозоймнай уялга гэжэ мэдэхэ ёһотойбди.

Базар. Би мүнөөшье Галдан Галшиевичай бригааһаа унагалха гүүдтэ эдюулхэ үбһэ асарха гэжэ ошоод, шүүд шамай хулгайшанда тоологдожо, правлени тушаалган алдаһанаа, арай гэжэ мултаржа ерээд һуунаб. Галдан намайе гомдожо байна гэжэ һанахагүй юм бээ. Унагалха гүүдээ хэрэглэдэггүймнай энэ тэды жэшээтэй гһэндээ хэлэжэ байнаб.

Цыренов. Галдан Галшиевич, тэрэ юун дээрһэнэ тиймэ юумэ болобо гээшэб?

Галдан. Эндэшье үнэхөөрөө би гэмтэйб. Үбһэ үгэхэ гэжэ баабайтай хэлсэһэн аад, бригадынгаа үбһэшэндэ хэлэхээе мартажархһан байгааб. Базар аха, би мэнэ гһэнээр танда тэмдэг бэшэжэ үгһүүб. *(Блокнодоо гаргажа бэшэнэ.)*

Цыренов. Нэгэл адуунайнгаа ажал үргэхэ гэжэ

хэлсэхэн хойноо, хэн юунгүй адуушанаа тэдхэлсэхэл ёһотой байнабди. Байза, үбгэнтээ уулзажа, хөөрэлдэхэ гэхэмни гэртээ үгы байшаба, хожом ерэхэ болобо гээшэ бээзб.

Дарисуу. Баабайшые тантай эрхэ бэшэ уулзажа, хөөрэлдэхэ шухала хэрэгтэй нэм, золгожо хэлээрэй гэхэн юм.

Цыренов. Би мүнөө Нархатын гүүртэ ошохомни, басалгандаа орожо гарахаб.

Дарисуу. Би баабайда хэлүүжэб.

Базар Галдан хоёр амяарлан хөөрэлдэнэ.

Цыренов. Дарисуу Галшиевна, би тандашые нэгэ хэрэгтэй нэм. Адуушаднай мүнөө жэлэй нюурта далан табан гүүдые ороондо оруулжа, далан табан унага абаха гэжэ уялга абаба гээшэ. Тиигээд байхада, ори ганса хайн шуһанай азаргатай байнабди. Аяар табяад гүүдээ жиирэй хүдөөгэй азаргануудта табиха гээшэ ямар үрэ багатай шэнги гээшэб? Тэрээн тухай та юун гэжэ бодонобта?

Дарисуу. Хари, үнэхөөрөөшые үрэ багатай байна...

Цыренов. Тэрэнэй тухай Дамдин Раднаевичтай хөөрэлдэжэ үзөөгүй нэн гүт?

Дарисуу. Үгы, үзөөгүйб.

Цыренов. Та ямар хэмжээ абаа наа зохисотой гэжэ хананабта?

Дарисуу. Гүрэнэй конюшнинаа нэгэ хайн азарга эрээд үзөө наа яаха хаб?

Цыренов. Хари, нэгэ тиимэ ушар байжа магад байна. Та үбгэнтээ хөөрэлдэгты, би Дамдин Раднаевичтай хэлсэхүүб. Нэгэнтэ адуун хүрэгөө үргэхэ гэжэ шиидэхэн хойноо, гансахан тоо толгой олошоруулхын талые хараха бэшэ, илангаяа шанарай талые харалсаха зэргэтэй хабди гэжэ ханагдана.

Дарисуу. Хэлсэжэ үзээл даа барандаа.

Базар. Та хоёрнай баһа яагаа гэнтэ амяарлан хөөрэлдэшэбэт?

Цыренов. Хоорондын аминай хэрэг байгаа юм ааб

даа.

Базар. Битнай баһа Дамдин Раднаевичтаа үгэ алдажа байгшабид!

Цыренов. Тиигээ һаа шимнай маанараа зобоохошни гээшэл даа. Нүхэд, үглөөдэр аймагай ипподром дээрэ колхозуудай хурдан хатарша моридой урилдаан болохонь гэжэ дуулаад байна гүт?

Базар. Дуулахыншье дууланхайбди. Теэд мүнөө дээрээ ипподром абаашамаар моридоор үсөөн байһамнай гомдолтойшог байна.

Галдан. Азаргаяа бага зэргэ заһад гээд абаашаа һаа, хэн хүнүүдэй хойно ороод үгэхэгүйл бээбди. Гасаатай орооной хаһаар тушаалдаад, азарга абаашаха аргагүй.

Цыренов. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой адуунай фермэ гурбан хатаршые абаашаха, улаан октябриярхин баһа гурба-дүрбые абаашаха юм гэжэ дуулдана. Парторгнуудаарнь телефоноор хөөрэлдөө һэнби. Маанартаа адуугаараа илагдабат гэгдэжэ хороо малтуулаад һалаа һэм.

Базар. Байза даа! Гурба-дүрбэн жэлэй талаһаа бидэшье моридоороо хүнүүдэй хойно орохоёо болихол бээбди.

Цыренов. Мори муута харгы тоһондо дарагдаха» гэжэ үгэ бии агша бэлэй гү? Мүнөө дээрээ тиимэрхүүл болоод байна гээшэ хабди. Зай, Базар, ябахамнай гү?

Базар. Ябая.

Цыренов, Базар, Дарисуу гурбан гаража ошоно.

Галдан Мори муута харгын тоһондо дарагдаха» гэжэ...

Чимэдсуу ороно.

Чимэдсуу. Сайн, Галдан!

Галдан. Чимэдсуу!..

Чимэдсуу. Абгайхан хаанаб?

Галдан. Яхашниб?

Чимэдсуу. Хэрэгтэйб.

Галдан. Ямар хэрэгтэйбши?

Чимэдсуу. Уулзаха хэрэгтэйб.

Галдан. Бишье шамда хэрэгтэй нэм.

Чимэдсуу. Намда ямар хэрэгтэй байбаш?

Галдан. Уулзаха хэрэгтэйб.

Чимэдсуу. Минии мүнөө сүлөөмнигүй, хожом уулзуужабди.

Галдан. Бишье баһа тиимэ сүлөөтэй хүн бэшэлби даа.

Чимэдсуу. Тиигээ һаа, хожом сүлөөтэй болоһон хойношни уулзана бээбди.

Галдан. Шимни намдаа бага зэргэ тумархаад туршаха гэжэ бодобо гүш даа?

Чимэдсуу. Тумарханашьегүйб. Ши үсэгэлдэр ерэхэб гэһэн аад, юундэ ерээгүйбши?

Галдан. Тарилгын бэлэдхэл шангадажа, бүришье заб сүлөөмни болоногүй. Нэгэ хэрэг дашарамдуулан, шамайе өөрөө бригада ошоно аа гү гэжэ хүлээгээб.

Чимэдсуу. Иигээд бригаданаашни унагалха гүүдээ асархаяа ошохоб.

Галдан. Ошоорой. Хари гүүдээ үгэхээ мэдэнэгүйб.

Чимэдсуу. Юундэ үгэхгүй хүмши?

Галдан. Гүүдээ үгэхэһөө байтагай, танай адуунһаа эмниг үрээрүүдые барижа абаашаха һанаатайб.

Чимэдсуу. Тэрэшье хэсүү ааб даа.

Галдан. Адуунай тухай хожом хөөрэлдүүжэбди, мүнөө ондоо юумэн тухай хөөрэлдэе.

Чимэдсуу. Хөөрыш даа.

Галдан. Тугаарай хаагуур ябаабши, шамайе хаража ядаалби.

Чимэдсуу. Би шини Дамба Цыреновичтэй ерэжэ ябахые хараа нэм. Манайда ороно аа гү гэһэмни, өөрөө алад гараад ерэнэ хамнайш.

Галдан. Намайе хараһан аад, юундэ угтажа гараагүйбши теэд?

Чимэдсуу. Үү!.. Хари угтажа гараад, мориетнай абаха

аад, алдаһан байгаа ха юмбиб.

Галдан. Чимэдсуу!..

Чимэдсуу. Тай!.. Азаргынгаа толгойдо торбо хээд орхёо хамнайб, харин мартажархибалби. Би мэнэ гэнээр ерэхэб. (*Гүйжэ гарана.*)

Галдан. Би хүлээхэб!.. Чимэдсуу!.. Би энэ басаганда яахадаа иимэ ехэ дуратай гээшэбиб?.. Теэд иимэ сарюун басаганда дурлаагүй наа, ондоо ямаршье басаганда дурлалтайб даа! Чимэдсуушье өөрөө намда дуратай гээшэ аа гү гэжэ һанагшаб... Тиигээд шамда дуратайб» гэжэ Чимэдсууда хэлэхэ гэнэн аад, үнэн хэлэхэ болоходоо хэлэмни ээдэлдээд, тобтой үгэ боложо үгэнэгүй. Бүхэли жэл соо зобожо ябанаб!..

Чимэдсуу гүйжэ ороно.

Чимэдсуу. Галдан, Дамдин Раднаевичнай ерээд, мэнэ гэнээр азаргаяа хүллөөд аса, яаралтай хэрэгээр аймаг ошохомни гэжэ байнал! Яаха гээшэбиб?

Галдан. Мэдээгүйлби.

Чимэдсуу. Хэлыш даа, яаха гээшэбиб?

Галдан. Абгайхан газаагуур ябаа ёһотой, бэдэржэ хэлээ һаашни яаха юм?

Чимэдсуу. Ямар гасаатай, Галшахай өөрөө юундэ гэртээ үгы байба гээшэб! (*Гүйжэ гарана.*)

Галдан. Аймагай ипподром дээрэ хатарша моридой урилдаан болохонь гэжэ дуулахадаа, түрүүлэгшын бэе баригдабагүй гээшэлтэй? Мэнэ ороондо оруулха гэжэ бэлэдхэжэ байһан азаргаяа хүллэжэ, аяар аймагаар зайгаагүй һаань дээрэ юм ааб даа.

Раднаев Дарисуу хоёр орожо ерэнэ.

Раднаев. Дарисуу, минии албанай хэрэгтэ оролсоогүй һаашни зохимоор һэн ха гэжэ хэлэхэ байнаб. Бишни мүнөө хүрэтэр өөрынгөө түрэлхи ухаагаар ябаад, толгойгоо гээгээгүй ябаа хүм.

Дарисуу. Би шинии ганса хара бэеын түлөө хэлэнэ бэшэб, колхозой ажалай түлөө хэлэнэб.

Раднаев. Колхозой түрүүлэгшын намгад эрэнүүдэйнгээ албанай хэрэгтэ оролсодог болоходоо аягүй шэнги агша. Тиимэ аа бэээ, Галдан?

Галдан. Тиимэшье байжа магадгүй.

Раднаев. Галданай хэлэхые дуулана гүш?

Дарисуу. Би колхозой зоотехник хадаа өөрынгөө тусхай ажалай түлөө хэлэнэб. Түбһэн зүһөөр хүниие бү ёгтоло!

Раднаев. Би правлениин түрүүлэгшэ байһан сагтаа колхозой ажалшаниие, колхозой зөөриие баранииень мэдэхэ зэргэтэй хүн бэээб. Ямар мориёо хаана унажа хүллэжэ ошохо бэлэйб гэжэ гэр дамжажа, баранһаатнай асуужа ябаха болоо наа, бэрхэтэй болохо юм бэээ.

Дарисуу. Гүүдые хаһа саг соонь ороондо оруулангүй гээгдүүлээ наа, бэээрээ харюусахаб гэжэ мэдэ!

Раднаев. Худагымни, дэмы ехээр бү шангарыш даа, заналгаар намаяа айлгахагүйш. Байза, юрэдөө, энэмнай юун боложо байна гэшэ хаб? Эсэгэ басаган хоёр хамһажа яаха гэһэн зомта?

Дарисуу. Яаха гэхэмнай нэм. Шинии тэнэг зантай тэмсэнэбди!

Раднаев. Найн даа, тон ехэтэ баярлабаб! Дарисуу, энэ мэтэ юумэ дээрэнээ эб эеэ таһараад яахамнайб, хото бүлынгөө дунда болоһон юумэ хадань энэ тэдыгээр мартаа наамнай дээрэ хэн ха гэжэ һанаха байнаб.

Дарисуу. Адуушанай абаһан уялга, бүхы колхозоймнай уялга гэжэ мэдэмээр хүн бэээш даа...

Раднаев. Колхозой зүгһөө харюусалгата уялгануудые абахадаа арга боломжонуудаа хаража абадаг ёһотой юм. Хадам үбгэнэй энэ уялга абахадаа намтай зүбшэнгүй абабашье наань, би буруушаанагүйб...

Дарисуу. Буруушаанагүйб... Буруушаагаагүйшье наа, хамһалсаһаншни алим? Ядахын сагта унагалха гүүдые бригадын ажалһаа сүлөөлхгүй гэжэ бригадирнуудтаа захиралта үгөө бэшэ аалши!

Раднаев. Хамаг гүүдээ адуунда табижархёод, анзаһа плугуудаа ямар унаагаар зүдхүүлхэ гээшэбиб? Али өөрөө бэээрээ бригадирнуудайнгаа голдо ороод зүдхэхэ гүб? Тракторна бригадын хажуугаар хамаг унаагаа хэрэглээгүйдөө хаанашье холо ошохогүйбди гэжэ юундэ мэдэгшэгүйбта? Мүнөө гүүдые ажалһаа сүлөөлжэ, адуунда табихаһаа байтагай, адуунда ябаһан залуу эмниг үрээрүүдые бараниинь барижа хэрэглэхэ болоод байнабди. Галдан, дулаба бээш? Эмниг үрээрүүдые барижа хэрэглэхэт!

Галдан. Үбгэмнай баһал арсаха юм бэшэ гү даа.

Раднаев. Намае тиимэ захиралта үгөө һэн гэжэ хэлээд, үглөөдэрһөө үнгэрэнгүй, хэрэгтэй адуугаа бараниинь барижа абаашагты. Би нүгөөдэр бусажа ерэхэб. Дарисуу, намае үдэшэ. (*ГАРАЖА ОШОНО, ДАРИСУУ гэртээ гээгдэнэ.*)

Галдан. Хайшааханшье юумэ боложо захалба гээшэб даа?..

Дарисуу. Уйладаһамни хүрэнэ...

Дари Базар хоёр орожо ерэнэ.

Дари. Үхибүүд, тэрэ Дамдимнай азаргаяа хүллөөд, аймаг мордошобо гээшэ гү?!

Базар. Уригдаанда ошобо бээ.

Чимэдсуу гүйжэ ерэнэ.

Чимэдсуу. Галшахаймнай ерэбэ!..

Дари. Зай, үйлэ болобо гээшэ даа!..

Базар. Халагни!..

Галша ороно.

Галша (гайхажа). Шоноһоо үргэһэн адуундал, юундэ бэе бээ гэтэлсэшоод байбат?

Базар. Дамдин түрүүлэгшэмнай азаргаяа хүллөөд, аймаг мордошобо.

Галша. Азаргаяа?.. Теэд юундэ үгөө зомта? Хаана ябанаб? Тэхэрюулыт!! (*Барандаа гүйлдэжэ гаранад.*)

Хүшээгэ.

ХОЁРДОХИ АКТ

ГУРБАДАХИ КАРТИНА

Нүгөөдэрынь мүн тэрэ байрадаа. Галша үбгэн Дарисуу хоёр баяртайшагууд орожо ерэнэ.

Галша. Зай, одоошье мүнөө хабарайнгаа түл абажа захалбабди!..

Дарисуу. Гансал даншье ахир баганууд бээтэй унагад байна даа...

Галша. Жиирэй хүдөөгэй үүлтэрэй унагад ааб даа. Манайхиншни үнгэрэгшэ жэлдэ арайхан гэжэ арбаад толгой гүүдые хайн үүлтэрэй азаргада табиһан юм агша.

Дарисуу. Манайхиншни» гэжэ хүниешье хэлэлтэгүй, мүнөө жэлдэ та бидэ хоёршье дала-наян гүүдые ороондо оруулхаяа байгаад, баһал аяар табяад-жараад толгой гүүдые жиирэй хүдөөгэй азаргануудта табиха баатай болоод байнабди. Ядахын сагта хайжаруулагдажа захалһан хорёод толгой залууханууд гүүдтээ тусгаар хайн шуһанай азарга оложо табяашье һаамнай хүрхэй юм бэлэй.

Галша. Тээд хайн үүлтэрэй азаргада табиха гээ һаа, өөрымнай азарга яагаа юм?

Дарисуу. Түрэл шуһаараа дүтэ хадаа таарахагүй юм.

Галша. Ойдо гара!. Али тэрэмнай баһа тиимэ агша бэлэй гү... Тиигээ һаа яаха гээшэбибди?

Дарисуу. Хари...

Галша. Хүршэ колхозуудайнгаа нэгэнһээ эрээд үзөө һаамнай, азаргаяа үгэжэ туһалхагүй юм ха гү?

Дарисуу. Тэдэ колхозууднайшье баһал орооной хаһа үнгэргэжэ байгаа юм ааб даа.

Галша. Бэе бээдээ хамһалсадаг, туһалалсадаг лэ зон гээшэ һэмди, аргатай байгаа һаа, арсахагүйл бээ гэжэ һананаб.

Дарисуу. Азаргануудай тухай бодожо үзөө һаатнай яаха ааб гэжэ уржадэр Дамба Цыренович халта хэлэнэ һэн. Баабай, юрэдөө, ганса азаргатай хаанашье холо хүрэхгүй

байнабди даа.

Галша. Байза, байза! Ганса азаргатай гэжэ юу хэлэбэш? Адуундамнай ябаһан бэшэ таба-зургаан азарганууднай яагаа юм? Битнай тэдэ азаргануудтаа юунһээшье үлүү найдагшалби.

Дарисуу. Тэдэ азаргануудшье гэжэ даа... Шадаһан хүнүүдтэ мүнөө жэл нэгэшье гүү жиирэй хүдөөгэй азаргада табяагүй һаа һайн юм ааб даа. Нэгэл гэжэ адуунай үсхэбэриин тухай һаналаа табиха гһэн хойноо, ганса тоо толгой олошоруулха талые хараха бэшэ, тоо толгой нэмээхэтээ хамта, илангаяа үүлтэр һайжаруулха тушаа үлүүсэ һаналаа табиха ёһотой байнабди.

Галша. Басаган, шимни минингээ уялга даабариие бүришье үлүүсэ хүндэрүүлхээ һанажа байна бэшэ аа гүш?

Дарисуу. Абаһан уялга харюусалгатай хүндэ байхадаа дээрэ юм ааб даа.

Дари орожо ерэнэ.

Галша. Адуунай үүлтэр һайжаруулха ёһотойбди гэдэгшнишье зүб! Тиибэшье һаа, нютагайнгаа үүлтэрэй адууе огто голодогшни хайшаа юм гээшэб? Тэрээндэшни балай дурамнигүй...

Дари. Та хоёрни баһал үнөөхи адуунайнгаа тухай тоосолдобо гүт? Ямар залхуутай зон болобо гээшэбта!..

Галша. Байза, байза, хүгшэн! Эндэшни шэнэ һонин асуудал гаража байгаа юм. Дарисуу, нэгэтэ захалһан хойноо саашань үргэлжэлхэл болобо хаш. Эхэшнишье дуулаг.

Дарисуу. Баабай, та өөрөөшье бодоод үзэгты! Хэрбээ мүнөө жэлдэ хамаг гүүдээ баһал тэдэ хүдөөгэй тарзагар азаргануудта табяад үнгэрөө һаа, хойто жэлдэ үнөөхил ахир жэжэ унагадые абаад, хүрэгэйнгөө тоо толгой нэмэжэ шадабашье һаа, адуунайнгаа үүлтэрэй шанарые һайжаруулжа шадангүй үнгэрхэ болоод байнабди.

Дари. Үбгэн, энэ басаганши юу хэлэнэ гээшэб?

Галша. Байза, хүлээ! Дарисуу, ши нютагай үүлтэрэй адууе дэмы муушалнаш! Нютагайнгаа үүлтэрэй адууе

үмөөржэ, бишье хэлэхэ үгэтэй байхаб. Манайшни эндэхи адуун хараха янзада ахир багануудшье наа, холо ойрын аянда ябахада томо хайн үүлтэрэй адуунһаа гээгдэжэ, хойно ороогүй юм. Дайнда ябаад ерэнэн хүбүүдшье хэлсэгшэ. Манай эндэхи адуунай хайн талань юуб гэхэдэ анха түрүүн, үбһэ тэжээл голохогүй, түхэрээн жэлдэ бэлшээри дээрэшье ябаад үнгэрөө наа балай хабаархахагүй, тобир хатуу бээтэй малнууд байха юм.

Дарисуу. Би манай эндэхи адуунай хайн талые муушална бээб. Харин хүдэр томо бээтэй, гоё хайхан дүрэтэй, ажал хүдэлмэридэ харюутай, хүсэ шадал ехэтэй, ябадалтай хурдан, хайшаашье тэгшэ адуутай болохо тухай хэлэнэб.

Дари. Томо үүлтэрэй адуун гээшэтнайшье баһал хайшааханшье юм агшаб даа... Харууһа манууһа ехэтэй, хайн тэжээлгүй хаанашье холо хүрэхэгүй адуун юм бээшэ аал?

Дарисуу. Эжы, мал тоотон барандаа харууһа тэжээлэй хүсэн юм. Томо хайн үүлтэрэй азаргын түлые манай эндэхи сагай уларигда тааруулжа үсхэбэрилгэхэдэ, эсэгэ эхэ хоёройнгоо эгээ хайн шанарые абажа гараһан унагад хэды зэргэ тобир хайнууд адуун болохо гээшэб!

Галша. Үнэхөөрөө тиимэ адуутай болоо наа, ханаһан зорихон хэрэг бүтэбэ гэмээр ааб даа. Теэд тиимэ болохо гээшэ холохон сагай хэрэг юм.

Дарисуу. Тон ойрохон сагай хэрэг! Энэтнай түрүү советскэ мичуринска агробиологическа наукаар хүсэд баталагдаһан хэрэг юм.

Дари. Хари тэрэ гээшэтнай хайшаа юм, бү мэдэе... Теэд та хоёр ори гансахан хайн үүлтэрэй азаргатай байгаад, хайшан гэжэ тэды олон түл абаха зомта?

Галша. Хари тиимэл байна, хүгшэн...

Дари. Хэрбээе тиимэ зорилготой байгаа наа, хайн шуһанай үшөө нэгэ-хоёр азарга ологты гэжэ правленидээ захиха зон бээт.

Галша . Үүлтэр хайнта адуун гээшэмнай гансашье колхозой ажалда хэрэгтэй бэшэ, армидашье хэрэгтэй юм бэээ!.. Басаган, хэлэхэн үгэнүүдшни зүйтэйл шэнги байна. Бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Хамагай түрүүн бишни өөрөө гансаараа найнаар бодожо үзэхүүб. Амяарлан сүлөөдэ бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ.

Малгайгаа барин, гараха гэжэ ябатарынь Базар урдаһаань орожо ерэнэ.

Базар. Зай, Галшахай! Битнай танайнгаа хэлэгшээр Шагдарай бригадаһаа гүүдээ асарха гэжэ ошоод, хорон хооһоор тэхэрижэ ерэхэлби даа.

Галша. Шагдаршни үгэбэгүй гээшэ гү?..

Базар. Хабарай тарилгын үнгэртэр нэгэшье гүүдые бригадын ажалһаа сүлөөлхэгүй гэжэ түрүүлэгшэ хатуу захиралта үгөө хэн гэжэ хэлэнэ.

Галша. Дамдин хурьгэн!.. Эдэ түрүүлэгшэ, бригадирнууд яахадаа ганса мүнөөдэрэй талые харана гээшэб? Бригадын ажалһаа гүүдые сүлөөлөөд байхада, хоёр-гурбан жэлэй талада хүндэшье байба хэн гэлэй... Теэд хайн адуутай болоходоо, саашадаа ажал хүдэлмэри хүнгэн болохо гэжэ юундэ ойлгодоггүй юм! Зай, Дарисуу, юун гэжэ хэлсэхэ гээшэбибди? Адуу үсхэбэрилхэдөө ганса тоо толгой нэмээхын тухай бодохо бэшэ, илангаяа шанарай талые харалсаха ёһотойбди гэнэш. Түрүүлэгшэ, бригадирнуудай дэмжэлтэгүй ши бидэ хоёр хаана ошохо байнабибди? Иимэ байдалда ороод байхадаа, ямаршье хүнэй зориг моходог бэшэ гү?..

Дарисуу. Түрүүшын бэрхэшээлтэй ушараад, зоригоо моһоһоной хэрэггүй ааб даа. Бэрхэшээлэй ушархада тэмсэжэ иладаг ёһо юм бэээ.

Базар. Тон зүб! Хэн хүнүүдээр тэмсэхэл болобо гээшэ бэээбди.

Галша. Хэдтэй тэмсэхэбши даа...

Дарисуу. Гээгдэнги ханаатай гэдэргэ татадаг хүнүүдээр!

Базар. Дамдин Раднаевич аймаггаа ерээгүй гү?

Галша. Ерээгүй. Бригадануудта би өөрөө ошохомни!

Дарисуу. Баабай, мэнэ гэнээр бригада ошоһонойтнай хэрэггүй гэжэ һананаб.

Галша. Юундэ?

Дарисуу. Дамдинай аймаггаа бусажа ерэхые хүлээжэ хэрэгтэй. Үшөө нэгэ дахин өөртэйнь хөөрэлдэжэ үзөөд, үгэ хүүрээ ойлголсожо шадаагүй һаа, правлениин суглаа татуулжа, хэлсэхэ зэргэтэй гэжэ һанаха байнаб.

Галша. Али тиимэ гээшэ гү?..

Базар. Бишье баһа тиимэл ха гэжэ һананаб.

Галша. Тиигээ һаа... Тиимэ юм ааб даа!
(*Гаражаошоно, хойноһоонь Дарисуу Базар хоёр гарана.*)

Дари. Энэ минии үбгэн гээшэ нэгэ ажалда ороо һаа, унтаха нойроо гээжэ, эдихэ хоолоо мартадаг хайшаа табилантай хүн гээшэб?! Ажалай дутуу дундые нюдэндөө хараа һаа, абья аниргүй үнгэржэ шадахагүй. Тэрээн дээрэнһээ зарим хүнүүдээр эбээшье таһардаг юм агша бээ. Энэ адуунай ажал дээрэнһээ хүрьгэн хүбүүн хоёртоёо эбээ таһаран алдаа һэн, мүнөө бүришье үнгэрэгшэб гэжэ һанаамни зобошобо... Галша мүнөө жара наһа хүрэхэ боложо ябана, ажал хүдэлмэриһөө сүлөөлэгдэхэшье болоо юм бээ. Теэд ажалгүй амар ябажа шадахагүй хүниие яадаг юм? Агуухэ партиин урда тэрэ тэды ехэ уялга абаһан ха юм, тэрэ уялгаяа дүүргэнгүй яажа болохоб. Колхозойнь хүтэлбэрилэгшэд энэ үбгэндөө хамһалсаха аргагүй байгаа юм гээшэ гү? Тарилгын хүдэлмэри болохоёо байтар баһа арганьшьегүй байгаа юм гэжэ һанахаш. Хэдэн жэлэй хүл гарынь үбдэдэг болоһон аад, аршаан курортдошье ошо гэхэдэ хүнэй үгэ дуулахагүй...

Галдан ороно.

Галдан. Эжы, баабай хаанаб?

Дари. Мэнэ һаяшаг гараад ошоно һэн.

Галдан. Уулзаха хэрэгтэй ерэнэн хүм.

Дари. Гүүдээ асараа гүш?

Галдан. Ямар гүүдээ?

Дари. Хээрын адуунда табиha гүүдээ.

Галдан. Тарилгын хүдэлмэри дүүргээгүйдэ нэгэшье гүү сүлөөлхэгүй гэһэн хатуу захиралта абанхайб. Мүнөө бэлшээриин адуунһаа зарим эмниг үрezenүүдые абашахаяа ерээб.

Дари. Эсэгынгээ арай гэжэ эмхидхээ боложо байһан хүрэгые баһа бутаргахашни гээшэ гү?

Галдан. хүрэг юундэ бутарха нэм.

Дари. һаянай эсэгыншни түлөө яһала һанаагаа зободог болонхойб. Энэ тэды ехэ харюусалгатай уялга абажархёод, хайшан гэжэ дүүргэхэ адуушан гээшэб! Хамһалсахашье хүнүүдынъ үсөөн байна. Мүнөө жэлэй бэеньшье балай тиимэ һайн бэшэ...

Чимэдсуу орожо ерэнэ.

Чимэдсуу. Анха түрүүшынхиеэ бэлшээри дээрэ гараһан залуу адуушантай ехэл мэгдэжэ ерээб даа.

Дари. Юун болобош, шоно нохойдо довтолуулаагүй хүн бээш?

Чимэдсуу. Добтолуулаашьегүйб.

Дари. Теэд юун тиимэ айха мэгдэхээр юумэ болоо юм?

Чимэдсуу. Дүршэл шадабари багатай хүнүүдтэ тиимэ ушар тохёолдодог юм байна.

Галдан . һониноо хөөрыш.

Чимэдсуу. Хөөрэжэ байханьшье эшхэбтэр. Шоглохо наадалхагүй һаатнай хөөрэбэ бээб. Үглөөгүүр нара гараха багта нэгэ гүүмни балай эдээлхээ болёод, эндэ тэндэ ошоод хэбтэдэг болобо, үбдэшэбэ гээшэ гү, яаба гээшэб гээд хажууданъ хэды дахин ошоһомни үбдэһэншье хэбэргүй.

Галдан. Яһан байгааб теэд?

Чимэдсуу. Түрэхэ болошон байгаа.

Галдан. Ай даа!.. Түрэхэ болоһон гүүн үбдэһэн гүүн хоёрые илгаруулхагүй хадаа ёһоор адуушан байнаш даа.

Чимэдсуу. Уданшьегүй, шамдуухан адуугаа тойроод ерэхэдэм, гүүмни түрэжэрхёод байгаа. Бишье

баярлахандаа унажа ябаһан мориё табижархёод, гүүнэйнгээ хажууда гүйжэ ерэбэб.

Галдан. Хүйһыень хүндэхэшни гү?

Дари. Галдан, ши яагаа хүмши!..

Чимэдсуу. Гүүнэйнгээ хажууда гүйжэ ерэн гэхээм, унагамни сагаан харьбаһатаяа зандаа хэбтэхэшни яаһам! Гүүмнишье хэнхинээд, унаганайнгаа хажууда ошохо юм бэшэ. Би өөрөөшье мүрөө олохоёо болёод байшааб.

Дари. Тэрэшни залуу гүүн байгаа юм гү?

Чимэдсуу. Түрүүшынхиеэ түрэхэн залуу гүүн байшоо. Үхэхэн унаган байба гү гэжэ дүтэ ошохоёошье айшоод байтарни, унагамни үлэ мэдэг хүдэлхэдэл болоо, тиихэтэйнь адли бишье өөрөө мэдэхэн юумэгүй гүйжэ ошоһоор, сагаан харьбаһыень хаха татаад хаяжархёоб.

Дари. Адуушанииншье, эхэ гүүнииншье хоюулаа залуудажа, унагаяа сагаан харьбаһандань бүтөөжэ алахатнай ха юм!

Чимэдсуу. Сагаан харьбаһанһаань һалгаагаад хаяхамнишье тэрэ, унагамни хүдэлөөд, гүүмни ерэжэ, унагаяа долёошоо. Тиихэдэнь оромшьегүй баярлааб.

Галдан. Акушерка болобо ха юмши! (Энеэнэ).

Чимэдсуу. Бү наадалыш даа.

Дари. Нүгөө адуушаншни хаана ябаһан юм?

Чимэдсуу. Үглөөгүүр адуумнай таража бэлшэхэн аад, нүгөөдэмни саана холо ябаһан юм.

Дари. Ухаамгай бодолтой байһандаа, унагаяа бүтөөжэ алаагүй, абажа шадаба ха юмши. Бага зэргэ аарагтаа һаа, хүрэгһөө нэгэ толгой гэмтэжэ гээгдэжэ магад байгаа.

Чимэдсуу. Унаган гээшэмнай гайхалтай габшагай юм байна даа. Тэнжэхээр эхээ дахаад ябашоо. Солбон гээшэнь!

Галдан. Мүнөө тэрэ унагатай гүүгээ асара ерэбэ гүш?

Чимэдсуу. Тиигээб.

Галдан. Нэгэтэ амжалтатай ажаллажа захалһан хойноо, үнэхөөрөөшье хүйхэр адуушан болохошни байна!

Чимэдсуу. Галдан, бү шоглыш даа.

Дари. Байза, юрэдөө, би хаана ошохо хэрэгтэй бэлэйб?.. А-а! Тугалнуудаа... (*Гаража ошоно*).

Чимэдсуу. Бишье ябахамни.

Галдан. Хайша?

Чимэдсуу. Шамда тоосоогоо үгэжэ ябах а ёһотой болоо хүн аалби?

Галдан. Би шамтай уулзаха ханаатай зорюута ерээб.

Чимэдсуу. Ямар хайн юм!

Галдан. Чимэдсуу, ши хэды болотор намайе зобоохо хүн гээшэбши?

Чимэдсуу. Хэзээнэй би шамайе тиитэрээ зобоожо ябаа хүнбиб?

Галдан. Эгсэ түхэрээн жэл болобош!

Чимэдсуу. Галдан, ухааншни төөришоогүй, бараг аабзаш?

Галдан. Энэ хэбээрээ саашаа үргэлжлөө наа, бээдээ найдахаяа болижо байнаб.

Чимэдсуу. Тиимэ болоо наа, бэрхэтэй хэрэг боложо байгаа ха юм.

Галдан. Яһала үнинэй би шамда хэдэн үгэ хэлэхэ ханаатай ябаһан аад, үнэн хэлэхэ болоходоо үгэмни тааража, үгэ болоногүй. Ши өөрөөшье тухайлна ёһотойш..

Чимэдсуу. Хэлэхэ гэнэн үгээ хэлыш даа, шагная.

Галдан. Ши намартаа хургуулида ошохомни гэжэ шиидэһэн зандаа гээшэ гүш, али шиидхэбэриее хэлгэжэ байна гүш?

Чимэдсуу. Юундэ хэлгэхэбиб? Ядахын сагта зооветтехникум дүүргэхэ хүн бэшэ гүб. Тусхай эрдэмгүй дээрэнээ, ганса унаганай түлөө мүнөөшье шамда шоглуулна наадалуулна бэшэ гүб?

Галдан. Тиихэдээ шинии хургуулияа дүүргэжэ ерэтэршни хүлээхэ ушартай болобо гээшэ бээзэб даа...

Чимэдсуу. Галдан!..

Галша Дарисуу хоёр ороно.

Галша. Чимэдсуу, басагамни! Сарюун унага түрүүлжэ асарбаш! Хүлэгэй унаганай түрөөд, анха түрүүшынхиеэ үүрхэхые дуулаха гээшэ адуушан хүнэй зол юм! Энэ унагандаа өөрынгөө дуратай нэрые үгөөд, Дарисуудаа дансада бэшүүлэ.

Чимэдсуу. Хэн гэжэ нэрэ үгэхэ гээшэбиб?..

Галша. Унаха морин гээшэ айхабтар удхатай юм! Басагамни, адуунда гаралсаһанай гаралсаһан гэжэ нэгэ унагатай болобош. Мүнөө нарай байһан унаган уданшьегүй бодо морин болоод ябаха юм. Нэрэ оложо зүүлгэгты!

Дарисуу. Зай, хэн гэжэ нэрэ үгэхэ гээшэбибди?

Чимэдсуу. Галдан, хэн гэжэ нэрэ үгэхэбибди?

Галдан. Бишни адуушан бэшэ аад, мэдэнэгүйлби.

Чимэдсуу. Габшагай солбон унаган байха, Солбон» гэжэ нэрэ үгөө хаамнай яаха юм?

Галша. Зохид, Солбон» гэжэ нэрлээд бэшүүлэ!

Дарисуу Чимэдсуу хоёр нүгөө таһагта ороно.

Галша. Зай, Галдан, тарилгыншнн бэлэдхэл хэр зэргэ ябажа байнаб?

Галдан. Дунда зэргэ. Мүнөө үедэ найрам тогтоохо ябуулга хэжэ байнабди.

Галша. Илангаяа бэлэдхэл найн байхадаа өөрэгүй ямаршье хүдэлмэри бүтэсэтэй байдаг юм. Тракторна бригадынтнай машина, тракторнууд хаатабаригүй ябамаар найдалтай юм бээ?

Галдан. Найдалтай хэбэртэй.

Галша. Тракторнууд найдалтай хаа, ажал хүдэлмэриһөө айлтагүй. Ши миниингээ партиин ЦК-да үгэһэн үгымни тухай газетэдэ уншажа дуулаа хэн бээш?

Галдан. Дуулаа хэм.

Галша. Үбгэн эсэгэшни яһала ехэ уялга абажа, үгэ хүүрээ үгөөд байна гээшэб. Теэд юуншье болоо хаань, абаһан уялгаяа дүүргэхэл бэээб гэжэ найданаб.

Галдан. Дүүргэжэ шадаа хаатнай бүхы колхозоймнай нэрэ соло юумэ хааб даа.

Галша. Шимнишье эрхим хайн тарья ургуулхаб гэжэ баһал бага бэшэ социалистическэ уялга абанан хүн гээшэ. Эсэгэ хүбүүн хоёр мүрысэжэл гараха болобо гээшэбди!

Галдан. Наалишанайнгаа дунда эжымнайшье баһал яһала ехэ уялга абанхай бэшэ аал?

Галша. Хүгшэмнайшье маанарһаан гээгдэнэгүй. Эгэшэшнишье намтаяа хамта уялга абанан хүн гээшэ. Хото бүлөөрөө барандаа мүрысэхэ болобо гээшэбди! Тээд гайхалтайшье юмэ юун байхаб, манайхин шэнги хото бүлөөрөө барандаа социалистическэ уялгануудые абанан колхознигуудайхи захиһаа абан байгаа юм бээ. Маанарай үедэ энэ огто гайхалгүй!

Галдан. Баабай, би танда хэрэгтэй ерэнэн хүм.

Галша. Хари бишье шамда хэрэгтэй һэм, зохид анаагаар ерэбэш. Манай адуушад гүүдые ороондо оруулхын урда тээ бараниень гулидхажа, хүрэг хүрэгөөрнь таһалха гэнэн байгаабди. Тиигээд Шагдар бригадирай бригадада Базарые гүүдээ асара гэжэ эльгээһәмни хооһоор тэхэрижэ ерэбэ.

Галдан. Бригадирнууд тарилгын хүдэлмэри захиалхаяа байгаад, хамаг адуугаа бэлшээриин адуунда табижархёод, ажал хүдэлмэридөө ямар унаагаа хэрэглэхэ зонбибди?

Галша. Арга боломжонуудые олохо хэрэгтэй.

Галдан. Тарилгын хүдэлмэриин дүүрэтэр бригадаһаа нэгэшье гүү адуушанда үгэхэгүй, гүүдые үгэхэһөө байтагай адуунда ябанан залуу эмниг үреэнүүдые бараниень хургаха гэнэн захяатай гээшэбди.

Галша. Правлени намда захиралта үгөөгүй.

Дари хүгшэн орожо ерэнэ.

Галдан. Дамдин хуряаха аймаг мордохо дээрээ тиимэ захиралта үгөө һэн.

Галша. Дари, ши дуулана гүш? Энэ Дамдин гээшэ ямар хүн боложо байна гээшэб? Би, юрэдөө, ойлгохоёо болижо байнаб. Адуушанай ороондо бэлэдхэжэ байһан азарга хэнһээшье нурангүй буляаха тооной барижа хүллөөд, аяар

аймаг харайлган талийба. Тэрэ азаргые баһа дахин хэдэн хоногой талада һайн тэжээл дээрэ байлгаагүйдэ аргагүй болоо юм бээ. Ябадалшажа, юун оромтой болоод ерэхэ һэм. Аймагай ипподром дээрэ үшөө урилдаалгажа байгаагүй һаань болоо һэн. Заһагдаагүй азаргаяа табижашье байхадаа һаатахагүй хүйхэр.

Дари. Үбэштэйрөө тэнээгүй һаа яжа адхаа юм. Хэлэхэ тээшэе үнгэрүүлһэнэй хэрэг юун байхаб.

Галша. Галдан, байза таанар һайн адуу унаха дуратай аад, тэрэ һайн адуугаа үсхэбэрилхэ юундэ дурегүйбта? Тэрэтнай гайхалтай!..

Галдан. Баабай, теэд юун гэжэ хэлсэхэмнай гээшэб?

Галша. Унагалха гүүдэе асаржа, адуушанда тушаахал болохошни гээшэ ха.

Галдан. Би адуунда ябаһан эмниг үрөөнүүдэйтнай тухай асуунаб.

Дарисуу Чимэдсуу хоёр орожо ерэнэ.

Галша. Ши минии түрэхэн хүбүүмни ха юмши, тиимэ аад намда, эсэгэдэе, һаад түбэг хэхэеэ юундэ оролдонобши?

Дари. Адуун дээрэхэе ходоодоо арсалдажа байха гэжэ юун болоһон, яаһан зомта? Аргатай шадалтай байгаа һаа, хэн хэнтнайшье бэе бээдэе хамһалсахадатнай яадаг юм?!.

Галша. Һүрэгтэмнай дүрэ зүүлгээгүй дүшэ-табин амба сарнууд таргандаа тангаралдажа ябана, тэдэ сарнуудһаа заһаһаань шөлөжэ баряад, һургажа ажал хүдэлмэридэ хэрэглэхэтнай яанаб? Али сар унахаһаа эшэдэг гайхадаг зон гүт? Сарнуудые һургажа, ажал хүдэлмэридэ хэрэглэгты гэхэн заабаришье байна ха юм!

Галдан. Сарнуудые һургажа хэрэглэхэ гэхэдэ, заһаһаа абан хөөмэгшэше олодохогүй, залхуутай хэбэртэй агша даа...

Галша. Сарай хөөмэгшэ хүүлэхэ гээ хада барагтай юм ааб даа. Хоёр хуһа холбоо һаа дүүрээ бэшэ юм гү? Сарнуудые хэрэглэхэгүй шалтагаантнай тэрэ болоно гээшэ бээ. Яанабта, юрэдөө! Юуншье болог, би үглөөдэрһөө

үнгэргэнгүй, бригадануудаар өөрөө ябажа, гүүдээ суглуулхамни. Үгэ хүүрээрээ таанартай нааяр ойлголсохоёо болибо гэшэ бэээб. Буруу юумэ хэбэ гээ наань харюусана бэээб!

Цыренов ороно.

Цыренов. Галшахай, яагаа шангархан хэбэртэй дуугаржа байбаш?.

Галша. Дамба Цыренович, хайн хүн ханаагаар, тон саг дээрэ орожо ерэбэш!

Цыренов. Хэрэгтэй болобо гүб?

Галша. Унагалха гүүдые бригадирнуудай ажал хүдэлмэриһөө сүлөөлжэ үгэнгүй, түрүүлэгшын шархаажа байхадань би яаха ёһотой хүн гэшэбиб? Базарые Шагдар бригадирта эльгээһэмни хооһоор гэдэргээ тэхэрижэ ерээ, мүнөө энэ Галдантай тоосолдожо байнабди. Галданиие гүүдээ адуунда таби гэхэмни, гүүдые табихаһаа байтагай, адуунда ябаһан эмниг үрезнүүдые барижа хургаад, хабарай тарилгада хэрэглэхэмни гэжэ һууна!..

Галдан. Түрүүлэгшын тиимэ захиралта үгэхэн хада минии өөрөө бэээрээ мэдээд хэлгэхэ аргамнигүй.

Галша. хүрэгтэмнай дүрэ зүүлгээгүй дүшэ-табин амба сарнууд таргандаа тангаралдажа ябана, тэдэ сарнуудые захиһаань баряад, гүүдэй орондо юундэ хэрэглэнэгүйбта гэхэдэмни, захиһаа абан хөөмэгшөшье олдохогүй гэнэ.

Цыренов. Сарнуудые хургажа, ажал хүдэлмэридэ хэрэглэхэ гэжэ аяар дүшэ нэгэн онһоо хойшо захалһан байхабди.

Галша. Сарнуудые хэрэглэхэ гэхэн заабаришье бии юм бэээ.

Галдан. Сар хүллэжэ, сараар ажал хэжэ байһан хүнүүд балай харагдагшагүй даа. Хашанһаа хашан үхэрөөр ажалай урда орохошье гэшэнь бэрхэтэй бэээ. Хари, яаралгүй ажалтай хүнүүд сар хүллэжэ найгуулаа һаа найгуулуужан.

Галша. Иимэ хүнүүдээр юу хэлсэхэ байнаб?!.

Галдан. Минии удаан тоосолдожошье байха

сүлөөмнигүй байна, адуунда ябаһан эмниг үрeэнүүдые үгэхэ үгэхэгүй хоёрыетнай дуулаад ябахамни.

Галша. Бэеэ хүсөөгүй адуунһаа нэгэшье адуу үгэхэгүйб.

Галдан. Колхозой түрүүлэгшэ адуушан хоёр хэниинь хэнэйнгээ үгэ дууладаг юм? Түрүүлэгшын захиралта дүүргэгдэхээ болиходоо зохид юумэ боложо байгаа байна...

Цыренов. Галдан Галшиевич, залуу хүн аад, нэгэ бага түргэдэхээ һанана гээшэ аа гүш гэжэ һанажа байнаб. Хэрбээ түрүүлэгшын захиралта эндүүтэй байгаа һаань, Галша Рабданович арсаха эрхэтэй гээшэ бэээ? Түрүүлэгшын захиралта эндүүтэй гэжэ һанаһан дээрэһэ бишье Галша Рабдановичые дэмжэхэ байнаб.

Галдан. Би ажал хүдэлмэрийн түлөө хэлэнэб.

Цыренов. Бидэ юунэй түлөө хэлсэнэбиди?

Галдан. Хүн бүхэн өөр өөрынгөө ажалай түлөө хэлсэжэ байна гээшэ гүбди гэжэ һанамаар байна.

Цыренов. Ухайш даа! Тон зүб хэлэбэш. Хэрбээ тиигэжэ һанаа һаа, зүб һанабаш. Мүнөө барандаа колхозойнгоо ажалай тухай хэлсээд үзэе. Бригадирнууд хабарай тарилга эмхитэй һайнаар үнгэргэхые оролдоно, тэрэн зүб! Галша Рабданович хадаа адуунай үсхэбэрийн хэрэг һайжаруулха гэжэ оролдоно, тэрэ баһа зүб! Харин колхозой түрүүлэгшын ажалайнгаа нэгэ талые хараад, ажалаа хүсэд бодомжотойгоор эмхидхэжэ шадангүй, буруу заабаринуудые үгэһэнэй шалтагаанһаа бусайдаһан хэрэг гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Эндэ нюулсаха, нөөлсэхэ юумэгүй. Юумэн тоотоние өөр өөрын бодото нэрээр нэрлэхэ зэргэтэйбди.

Галша. Тон зүб!

Цыренов. Дамдин Раднаевич түрүүшынгээ жэлдэ түрүүлэгшэ ябажа байһан хүн бэшэ, яһала дүршэлтэй, шадбаритай хүн гээшэ. Тиибэшье һаа, мүнөө энэ хэрэгтэ эндүүрбэ гэжэ сэхэ һанагдана. Хабарайнгаа тарилга

эмхитэй найнаар үнгэргэжэ, түрүү найн ургаса ургуулжа хуряахатаяа хамта, адуунайнгаа орооной хаһые алдангүй, жэшээтэ найнаар үнгэргөөд, хойто хабар түлөө нэгэшье толгой гээлтэ хоролтогүй абажа, партиин ЦК-гай урда абаһан уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхэ зорилготой бэшэ гүбди? Тиигээд эдэ хоёр шухала ажалнуудай жэлһээ жэл бүри эрхэ бэшэ харшалдадаг байһан дээрэнээ, алинданшье һаад түбэг ушаруулангүй үнгэргэхэ арга боломжонуудые олохо уялгатай байгаабди.

Галша. Тон зүб!

Галдан. Ямар тиимэ арга боломжонууд байдаг юм?

Цыренов. Ажалай түрүү хүнүүд арга боломжонуудые олодог байһан дээрэнээ энэ хоёр ажалай алинданшье һаад түбэг ушаруулангүй үнгэргэдэг байгаа юм. Бидэшье хараад, хэлсээд үзее. Тиимэ арга боломжонуудые олохо бээбди гэжэ сохом найданаб.

Дари. Тиимэ арга боломжонуудай байдаг юм һаань, заалсажа туһалалсажа үгыт. Эдэ хүнүүднай харзада хаагдаһан адуун шэнги, улам гарасаяа олохоёо болёод байна хэбэртэйл.

Цыренов. Барандаа хамһаад зүбшэжэ үзэхэбди. Шагдар бригадиртайшье мүнөө һаяшаг энээнэй тухай хөөрэлдөөд тараа һэмди.

Галдан. Юрэдөөл, бригадирнууд нэгэшье унаагүй һалаха ушартай болохоннай хаяа даа. Хари һүүлдэ тарилгын хүдэлмэридэ һаад ушараа һаань, хэн харюусаха болохо юм ааб...

Цыренов. Һаад ушаруулан хүнүүд харюусана бээ.

Раднаев орожо ерэнэ.

Раднаев. Барандаа суглараад, зорюута намаяа угтажа байба бэшэ аабзат?

Цыренов. Угтаашье гээ һаа угтаа гэмээр байжа магадгүйбди. Зай, аймагаар ямар һонинтой ябажа ерэбэш?

Раднаев. Һониншье гэмээр юумэ балай үгы гээшэ гү...

Цыренов. Хатарша моридой урилдаан хэр үнгэрбэб,

хэнэй морид түрүүлжэ, хэнэй морид ахигдаба гээшэб?

Раднаев. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой хатарша түрүүлээ.

Галша. Хурьгэн, ороондо оруулха гэжэ бэлэдхэжэ байһан азаргыемни буляаха тооной хүллэжэ ошоһондошни угаашье дурамнигүй даа... Мүнөө дахин заһажа, тэбээрүүлжэ абаагүйдэ аргагүй болгоод ерээ хүн бээш. Манай азарга яһала һайн шуһанай азарга гээшэ, тиймэл хадань хаана яанагүй сэгнэдэг юм бээ.

Цыренов. Ородой хатарша үүлтэрэй, ёһоор һайн азарга гээшэ даа!

Галша. Тийгээд азаргануудай тухай та хоёртой үшөөшье һайнаар хэлсэхэ гэжэ һанаһан хүм. Манай колхоздо адли иимэ томо баян колхоз ори гансахан һайн шуһанай азаргатай байдагнай баһал нэгэ дутуумнай гээшэ гү гэжэ һанамаар байна. Далаад-нааяд гүүдые ороондо оруулха аад, таби-жаран гүүдээ жиирын хүдөөгэй азаргануудта табиha баатай байнабди. Нэгэл гэжэ адуунай үсхэбэрийн хэрэг һайжаруулхаар шийдэһэн хойноо, ганса тоо толгой олошоруулха талаар һаналаа табиha бэшэ, илангаяа үүлтэрэй шанарай талые харалсаха зэргэтэй байнабди.

Цыренов (*ДАРИСУУТАЙ НЮУР НЮУРАА ХАРАЛСАН*). Тон зүб!

Галша. Хэрбээ зүбшөөхэ байгаа һаа, үшөө хоёр-гурбан һайн азарга оложо абаял гэжэ таанарта хэлэхэ гэжэ Дарисуу бидэ хоёр хэлсээд байһан зомди.

Раднаев. Угаа болошотой һанамжа байна. Харин мүнөө жэлэй нюурта бүтэхэнь хэр юм...

Цыренов. Дамдин Раднаевич, зорёо һаа оложошье болохо бэшэ гүбди? Правлениин суглаан дээрэ хэлсээд үзэхэдэмнай яахаб?

Базар Чимэдсуу хоёр гүйлдэжэ ороно.

Базар. Дамдин Раднаевич, һанаха байха азаргаяа яатарнь муудуулжархёод ерэбэ гээшэбта?

Галша. Хари даа, тиимэл байха нэн!..

Дарисуу. Ехээр муудашоо гү?

Базар. Хөөнэ буража, хүхэ мяхаяа татажа байнал даа. Үнэншөөгүй наа, өөһэдөө ошожо харыт.

Дарисуу Чимэдсуу хоёр гүйлдэжэ гарана.

Галша. Тиитэрээ гүйлгэжэ ерээ хүн гүш?

Раднаев. Бараг, бараг! Дэмы бү үнгэргэгты.

Галша Базар хоёр гаража ошоно.

Дари. Гэртээ дүтэлхэдөөшье ааляр ябахаяа яана гэжэ мэдээ алдатараа гүйлгэнэн хүмши даа...

Раднаев. Юундэ тиитэрээ гүйлгэжэ ябахамни нэм.

Дари. Халаг даа, яахадаашье тэрэ азарга хүллэжэ ошоно гээшэбши...

Цыренов. Анханһаа зохидгүй юумэ болоһон байгаа гээшэ даа.

Галдан. Дамдин Раднаевич, бидэтнай хамаг гүүдээ хээрын адуунда табижа, тарилгынгаа хүдэлмэридэ яяр хашан сарнуудые хэрэглэхэ гэгдээд байнабди. Ямар гэжэ ханаха байнат?

Раднаев. Хэн таанарта тиимэ захиралта үгөө юм? Бригадын ажалда ябаһан гүүдые адуунда табихаһаа байтагай, би шамайе үсэгэлдэрһөө үнгэрэнгүй адуунда ябаһан үрээтэй шүдхэртэйень барижа ажалда хэрэглэ гэжэ хэлээ бэшэ нэн гүб?! Минии захиралта мүнөө хүрэтэр юундэ дүүргээгүй байгаабши?

Галдан. Би юушье ойлгохоёо болёод байнаб...

Раднаев. Хүн бүхэн барандаа мэдээрхэлдэжэ ябажа гүйлдэхээ болёо наань, зохимоор нэн ха. Үгэнэн захиралтынгаа түлөө би өөрөө харюусахаб! Ойлгосотой гү?

Галша, Базар, Дарисуу, Чимэдсуу оронод.

Галша. Дамдин, ши иихэдээ юун боложо ябаһан хүн гээшэбши? Али зорюута минии ажалда наад түбэг татахаяа зориһон хүн гүш? Би бүришье ойлгохоёо болибоб. Дамба Цыренович, азаргамнай мүнөө жэлэй ороондо хэрэглэгдэхээ болибо гэжэ мэдэгты. Малшан хүн хадаа

ойлгохо бээт гэжэ хэлэнэб. Тиигээд колхозой түрүүлэгшын энэ тэдыгээр намда хамһалсаха болоо һаань, бишье абаһан уялгаяа дүүргэжэ шадахаяа болибо гээшэ бээб...

Цыренов. Галша Рабданович, ханаагаа бү зобогты. Абаһан уялгаяа эрхэ бэшэ дүүргэхэ байхат.

Галша. Дамдин Раднаев, ши минии социалис уялга абаад байһыем мэдэжэ байнаш! (*ХАРМАН СООНОО ГАЗЕТЭГАРТАЖА, РАДНАЕВАЙ УРДА БАРИН* .) Энэ газетэ харана гүш? Уншаһан байгаа ёһотойш! Минии адуушанайнгаа зүгһөө, колхозойнгоо зүгһөө абаһан уялга энэ газетэ дээрэ толилогдожо, арад зондо бараңда мэдэгдэнхэй!..

Раднаев. Үбгэн хадам, та сохын шэнээн юумые заанай зэргэ болотор хөөрүүлжэ, намаяа яаха сэдхэлтэй иигэнэ гээшэбта? Би тэрэниетнай ойлгожо ядан, гайхажа байнаб. Азарга нэгэ бага ябадалдаа эсээ хүлэрөө юм ааб даа. Юун болоо нэм, үглөөдэрһөө заһараад орхино бээ!

Галша. Би шамайе хоһоор гүжэрдэхэ гэжэ ханаагүйб, ажалда һаад түбэг ушаруулаад байхаташһи хоромни бусалжа, досоомни багтанагүй.

Цыренов. Дарисуу Галшиевна, азарга тушаа танай һанамжа ямар бэ?

Дарисуу. һайн харууһа тэжээлдэ байлгаа һаа, хахад һарын тухайһаа ороондо хэрэглэмээр боложо магадгүй...

Галша. Орооной кампаниие табан хоногһоо үнгэрэнгүй эхилхэ түсэбтэйбди. һанаха байха азаргынгаа гарһаа гараад байхада яалтай гээшэб, хэлсэжэ мэдэгты.

Раднаев. Зорюута намайе гүжэрдэхэ, хардаха гэнэн зорилго табигдаба гээшэ гү? Эсэгэ басаган хоёршье мүнөө намда гайхалгүй. Дамба Цыренович, танай һанамжа намда һонирхолтой байна!

Цыренов. Хэлсүүжэбди.

Раднаев. Иимэ һэнгэргүй хардалга, гүжэрдэлгэ боложо захалаад байхадань, та абья аниргүй байха эрхэгүй байнат!

Цыренов. Бишье баһал тиимэ гээшэ ха гэжэ ханажа

байнаб.

Галша. Мүнөөдэртэнь правлениин суглаа зарлажа, энэ асуудал тушаа хэлсэхэ зэргэтэйбди гэжэ би та хоёрһоо тусгаар эрилтэ хэхэ байнаб. Улайха нюурта далдагүй, правлениин суглаан дээрэ хэлсэжэ ойлголсоё.

Раднаев. Правлениин суглаа зарлахадашье яаха нэм. Харин та намайе хардаһанайнгаа түлөө харюусахаб гэжэ баһа мэдээрэйгты!

Галша. Юу хэлэнэ гээшэбши! Эдэ зон барандаа шамайе хардажа байгаа юм гү?

Раднаев. Танай үрхидүүлһэн хэрэг! Хэлсэхэбди, хамаагүй. Намайе тиймэ бэлэхэнээр унагаахагүй! Хараха үзэхэбди! (*Гаража ошоно.*)

Галша. Дамба Цыренович, та байлсаба ха юмта, хэлэжэ үгыт, би хардалга хэжэ байна гээшэ гүб?

Цыренов. Юун хардалга байха нэм. Та ханаагаа бү зобогты, бидэ хэлсэжэ, ойлголсохо байхабди. Эрхэ бэшэ ойлголсохобди. Баяртай! (*Гаража ошоно.*)

Галша. Тай, гайха тагна!..

Дари. Хото бүлэ соогоо болоһон хэрэг хадань тиигэд гээд орхиходошье яаха юм.

Галша. Ай даа, хүгшэн, хүгшэн!..

Хүшээгэ

ДҮРБЭДЭХИ КАРТИНА

Тэрэ үдэшэндөө. Түрүүлэгшын кабинет соо Цыренов телефоноор хөөрэлдэжэ һууна. Раднаев абяа аниргүй, тамхяа татажа, сонходо буруу харан зогсоно.

Цыренов (*телефоноор*). Зүб! Маанарта таряан ажал, мал ажал илгаагүй гэжэ ойлгогдоно. Харин тиибэшье наа, Дамдин Раднаевичнай: Таряан ажалай хүгжэлтэ хадаа маанарай мүнөө үеын гол шухала зорилго юм» гэжэ буляалдаад, иимэ ушар боложо байна гээшэ ха. Яһала дүршэлтэй түрүүлэгшэ байгаад, энэ асуудал хүсэд ойлгоногүй гэжэ хэлэхэнь хайшаа юм. Мүнөө партбүро дээрэ хэлсэхэ гэжэ байнабди. Гүүдые бригадын ажалһаа

сүлөөлхые арсаханаа гадна, нүхэр Раднаевай бодолгүй ябадалай гэмээр азаргамнай хахад харын тухайда гарнаа гаргагдаад, орооной хахада ашагүй наад ушарха болоод байна. Аймагай ипподром дээрэ урилдаанда хабаадалсаһанайнгаа тухай гү? Колхозойнгоо алдар нэрые аршалха, хамгаалха гээ нэм» гэжэ бага үхибүүдэй хэлэмээр үгэ хэлэнэ. Хэнһээ гэнэ гүт? Бэшэ колхозуудһаа гэнэн удхатай бээ. Элүүр ябаһан юумэ гү, али бага зэргэ ама халамгайшаг ябаһан гү, хэн мэдэхэб.

Раднаев. Хөөрэлдэжэ дүүргэхэдээ, трубкаяя намда үгөөрэйл даа.

Цыренов. Галша Рабдановичнай орооной кампаниин бэлэдхэлэй хүдэлмэри эмхидхэжэ ядалсан бага зэргэ зобоно гү гэжэ ханагдана. Үбгэнэй бэе найн. Эрхэ бэшэ хамһалсахабди. Иван Владимирович, азаргануудые абаха тухай маанартаа туһалалсыт гэхэ ханаатай байна гээшэбди. Ядахын сагта орооной хаһа соо хэрэглээд, бусаахааршые хаань. Хаа хаанагүй орооной хаһа үнгэргэгдэжэ, тиимэ бэлэхэнээр олдохогүйшые байхань лабтай. Теэд танай туһаламжагүй бирахаяа болиһон хэбэртэйбди. Гүйсэдкомой түрүүлэгшэтэй үшөө хөөрэлдөөгүйбди. Таниие туһалалсаха гэжэ найдабабди. Политһургуулийн хүдэлмэри таһалдангүй ябажа байна, хабарай хүдэлмэрийн хаһа соошые таһалдуулангүй ябуулха ханаатайбди. Баяртай! Дамдин Раднаевич тантай хөөрэлдэхэ нэм гэнэ. (*Трубкаяя Раднаевта үгэнэ.*)

Раднаев. Иван Владимирович, аймаг ошобошые наа, тантай хүсэд уулзажа шадангүй бусажа ерэнэн байнаб. Үгы, балай баряашыегүй нэм... Хари һаянай нэгэ тиимэ арсалдаатайшаг болонхойбди. Минии ханахада тарилгын хүдэлмэри эмхитэй найнаар үнгэргэхэ гээшэ мүнөө үедэ маанарай гол шухала зорилго юм гэжэ би ханадаг гээшэб. Мал хүрэгнай гээлтэ хоролтогүй жэлэй нюрга дабажа гараа хадань, балайшые ханаа зобогдоногүй. Адуунай үсхэбэри гү?.. найн тарьяа ургуулжа шадаа наа, адуутайшые болохо барагтай юм ааб даа. Худалдажа абаха гүт?.. Илангаяа

хайн үүлтэрэй адуу, азарга юумэ худалдажашье абаха зон бээбди. Хүдэлмэрийн моридые?.. Жэл ерэхэ бүри машина зэмсэгүүдэй элбэгжэе байһан саг хадань хүдэлмэрийн моридойсье хэрэг бага боложо байна гэшэ ааб даа. Машина зэмсэгүүдэй хэдысье элбэгжэе наа, хайн адуунай хэрэг болихогүй юм?.. Тиимэ даа, арга боломжотой байгаа наа, колхоздоошье үсхэбэрилхэдэ яаха нэм. Теэд ёһотой хайн үүлтэрэй адуу үсхэбэрилжэ шадаха юм гэжэ адуушанда этигэдэггүйб. Энээн тухай минии өөрымни тусгаар ханамжа байха юм.

Цыренов (*ШОГЛОН ТАТАЖА*). Адуушанаараа эбээ таһархан дээрэһээ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй байна.

Раднаев. Үгы, тиимэсье ханаатай ябаһан дээрэһээ азаргаяа гарһаа гаргаһан бэшэб. Хара ханалаар азарга гэмтээһэн бэшэ хүн аа бэээб даа. Азаргыё арбаад хоногто ажалда хэрэглэхэ аргагүй болоһон ушарынсье хадаа ябадалшаһанай гэмээр тиимэ болоһон байгаа юм. Азаргын түлөө гэмтэйб гэжэ мэдэрнэб, харин тарилгын хаһа болохоёо байтар гүүдые ажалһаа сүлөөлөөгүй байһандаа гэмтэйб гэжэ хэлэхэ аргамнигүй байна. Тарьян ажал, мал ажал гэжэ илгадаггүйб. Танай эндүүрбэш гэжэ хэлээ хада, минии бодожо үзэхэ уялга юм ааб даа. Колхознигуудай хамтын суглаан гү? Хамтын суглаа үнгэргөөгүй үнихэнсье боложо байна хабди. Хабарай хүдэлмэри дүүргээд, үнгэргэхэ ханаатай нэмди. Хабарай хүдэлмэриһөө түрүүн гү?..

Цыренов. Зүб! Уставай ёһоор хамтын суглаа хэдэггүй байһамнай ши бидэ хоёрой алдуу дутуунуудай нэгэн гэжэ ойлгохо ёһотойбди.

Раднаев. Тиигээ наа хаяар хэжэ үзэхэ болобо бээбди. Баяртай! (*ТРУБКАЯА ТАБИНА.*) Дамба Цыренович, шимни миниингээ тухай партбюро дээрэ табижа гэжэ шийдэбэ гэшэ гүш?

Цыренов. Анха түрүүн партбюро дээрэ табижа, алдуу дутуунуудаа элирүүлээд, заһаха мүрөө бодохо болобо бээбди.

Раднаев. Хани нүхэд байгаад, гэнтэ миниингээ хойнохоо орохо гэжэ бодоһыеш гайханаб.

Цыренов. Хани нүхэд бэлэйбди гээд, хэн хэнэйнгээ алдуу дутуе абяагүй үнгэргөөд ябадаг болоо наамнай, юун гэшэ болохоб? Бодото партийна шүүмжэлэлшье гэжэ мэдэхээ болёод, одоол үнөөхи хүлгүй бур намаг соо ороод, гаража яда ядаһаар хосорбо гэдэгтэл болохо бэшэ гүбди?

Раднаев. Өөһэд хоорондоо үгэ хүүрээ ойлголсоод байгаа наа, юундэшье хосоржо хэбтэхэмнай нэм даа...

Цыренов. Хоёр хүнүүд хоорондоо ойлголсоод дүүрэхэ бэшэ, колхозоороо барандаа ойлголсоод ябахадамнай ажалда амжалтатай байха бэшэ гү?

Раднаев. Түрүүлэгшэ парторг хоёрой хоорондоо үгэ хүүрээ ойлголсодог байгаа наа, бэшэ хүнүүд зүндөө ойлголсохо юм ааб даа...

Цыренов. Дамдин Раднаевич, шимни үнэхөөрөөшье сагай байдалһаа гээгдэжэ байна хаяаш? Идеино-политическэ талаар бээе хүмүүжүүлжэ ябадалые балай хэрэгсээнгүй ябадагаймнай аша үрэ энэ гаража байна гэшэ. Тиймэ гэжэ би сэхэ хэлэхэ байнаб. Шини политическэ һуралсалай тухай нэгэтэ бэшэ хэлсэһэн байгаабди, эрхэ бэшэ һурахаб гэжэ маанарта нэгэтэ бэшэ хэлэдэг найдуулдаг байгааш. Теэд үгэһэн үгэдөө хүрэнгүй үргэлжэлһөөр байнаш.

Раднаев. Ажал хүдэлмэридөө дарагдаад, балай заб сүлөө олдоногүй гэшэ ааб даа.

Цыренов. Колхозой хүтэлбэрилэгшэ, коммунист, идейно-политическэ талаараа гээгдэнги байхадаа, колхозой ажалые жэшээтэ найнаар хүтэлбэрилжэ шадахагүй байһаниинь гэгээн сагаан үдэртэ эли бэшэ гү? Ши мүнөө өөрынгөө ажал дээрэшье хараад үзэ. Большевистскэ хүтэлбэрилгын үндэнэ ёһые хүсэд найнаар ойлгоогүй ябаһанай гэмээр ши урдаа холо хараһан түсэбгүй, ганса нэгэ үдэрэй талые хараалжа хүтэлбэрилнэш. Тэрээн дээрэнэ, жэшээлхэдэ, хэдэн жэлэй турша дотор адуун

хүрэгөө нэльбээгүй үнгэржэ, хүдэлмэриимнай морид нэмэхын орондо хорожо байһан байна. Юун дээрэһээ тиимэ болоноб? Ши өөрөөшье ойлгожо байнаш. Адуунай үсхэбэриин тухай һаналаа табиha гэжэ хэлсээд, партийна бэшэ патриот үбгэнэй тэды ехэ уялга абаад, оролдожо байхада, ши, колхозой түрүүлэгшэ, коммунист, тэрэ үбгэнэй үүсхэбэриие дэмжэжэ хамһалсахын орондо, баһа мүнөөдэрэйнгөө талые хараад, тойбо ушаруулжа байнаш.

Раднаев. Нуранагүйш гэжэ зэмэлхэ болоо һаа, нургуулида эльгээхэ болобо бэээт.

Цыренов. Алдуу дутуугаа заһаһан хойношни, нургуулида эльгээхэ хэрэгтэй гэжэ бодоо һаа, парти эльгээнэ бэээ.

Раднаев. Тиимэ ехэ алдуу хэжэ байһанаа үшөөл ойлгоногүйб. Колхозойнгоо таряан ажалые хүгжөөхэ гэжэ оролдоһонойнгоо түлөө сагай байдалһаа гээгдэжэ, алдуу хэһэн хүнүүдэй тоодо оробо гээшэ гүб?..

Цыренов. Ямаршье ажалые хүтэлбэрилхэдөө ажалай нэгэ талые хаража хүтэлбэрилхэ бэшэ, ажалай гол шухалануудынь оложо хүтэлбэрилхэ ёһотой гэжэ парти маанарые нургадаг бэээ?

Раднаев. Эндэһээ урагша хэдэн жэлэй турша дотор таряанайнгаа ажалые гол шухала дээрэ хараад, бараг һайн таряа ургуулаад байхадамни алдуу хэжэ байнаш гэжэ юундэ хэншье хэлэдэггүй һэм?

Цыренов. Нэгэ ажалаймнай бараг бүтэсэтэй байһан дээрэһээ, нүгөө шухала ажалнай шууян соогуур мартагдаад үнгэрдэг байгаа гэжэ һанадагби. Тэрэ хадаа баранаймнай алдуу гэжэ эрид мэдэрхэ зэргэтэйбди.

Раднаев. Тай, гайха!..

Цыренов. Дамдин Раднаевич, бодожо үзэхэл зэргэтэй болобобди. (*Гаража ошоно.*)

Раднаев. Ямар гайхалтай юм!.. Али үнэхөөрөө тиитэрээ гээгдэбэ гээшэ гүб?.. Үнгэрэгшэ жэлэйшье дүнгүүдээр аймагай суглаанууд дээгүүршье минии тухай

хэлсэжэ, газетэдэшье магтажа бэшээ хамнай... Намда хэн хүнүүд халдаха юм гэжэ ханаагүй ябатарни, анха түрүүн хамган хадам хоёр халдажа захалаад, парторг халдаба. Бодоод үзэхэдэ, Цыреновэй хэлэдэг зарим үгэнүүд зүбтэйшье шэнги байна... Тээд хэдышье арсалдаа хаа, Цыреновые партбюро дээрэ табиha юм гэжэ ханаагүй ябааб.

Цыренов орожо ерэнэ.

Цыренов. Тэнгэрийн бүрхэг сэлмэжэ, одоошье хабарнай захалхань хэбэртэй.

Раднаев. Дамба Цыренович, би, юрэдөө, бороогой захалтар халхинда нэгэ багтай ябажа ерэхэмни.

Цыренов. Тиигэ. Сэбэр агаарта ябаханда толгойн дүйрэнги халажа магадгүй агша. Дайдын арюун агаар, критикын арюун агаар хоёр толгойдо тогтоһон тооһо мана сэбэрлэжэ, арюудхаха бээ гэжэ хананаб. (*Энеэнэ.*)

Раднаев. Үнэхөөрөөшье толгоймни тооһондо дарагдашаба гэшье гү?... Ямар гайхалтай юм гэшьеб?!

Гаража ошоно.

Цыренов. Толгой тооһондо дарагдаха гэжэ!.. һүүлэй жэлнүүдтэ манай колхоз аймаг соогоо түрүү хайн колхозуудай нэгэндэ тоотой ябаһан байгаа. Ажал хүдэлмэрийн гөөшье талаар гээгдэлгүй, гүрэнэй урда абаһан уялгануудаашье саг болзортонь дүүргэдэг, олзошье хайнтай колхоз гэжэ тоологдожо ябаһан байнабди... Эмхидхэлэй мүртэ Раднаев нула муушье түрүүлэгшэ бэшэ. Раднаевай алдуу дутуунууд барагсаан зарим амжалтын дүнгүүдээр тархья эрьһэн дээрэнһэ болоһон гэжэ сэхэ хэлэхэ зэргэтэй болобо. Хэрбээ Раднаевай алдуу дутуунуудые мүнөө эртэнһэ заһажа абаагүй хаа, улам нуража, гүнзэгырхэнь холо бэшэ. (*ХАРМААН СООҢОО ЭБХЭЭТЭЙ ГАЗЕТЭ ГАРТАЖА, ДАХИН УНШАНА .*) Тэрэ түрүүлэгшын аймаг соогоо шадабаритай хайн түрүүлэгшэнүүдэй нэгэн гэжэ алдартай ябабашье хаань, колхозой тоосоото хунгуулийн суглаан дээрэ тэрэнии колхознигуудтаа хойрог дээрэнхыгээр хандадаг, правленингээ гэшүүдэй ханамжануудые

хэрэгсээдэггүй, юрын администратор шэнги болоһон гэжэ элирүүлэгдээд, хамтын суглаан хадаа тэрэ түрүүлэгшые хэлгэхэ гэжэ тон зүб тогтоол баталба». Энэ хэбээрээ үргэлжлөө наа, манай Раднаевайшые ажалай дүн иимээр дүүрэжэ магадгүй...

Дарисуу орожо ерэнэ.

Дарисуу. Дамдин Раднаевич хаанаб?

Цыренов. Наяшаг гараа хэн. Та шухала хэрэгтэй хэн гүт?

Дарисуу. Бага зэргэ аминай хэрэг бии хэн.

Цыренов. Та Булагһаа наа ерэбэ гүт?

Дарисуу. Мэнэ наашаг ерээ хэм.

Цыренов. Үбгэмнай гэртээ гү?

Дарисуу. Танай хүүлээр уданшьегүй мориёо эмээллэжэ унаад мордоо хэн.

Цыренов. Хаана ошоо гээшэб?

Дарисуу. Мэдэнэгүйлби.

Цыренов. Дарисуу Галшиевна, та мүнөөдэр малшанаараа ябажа ерэхгүй хэн гүт?

Дарисуу. Ябажа, эрьежэ ерэхэ ханаатайб. Түл абалгымнай хэрэг хэр зэргэ ябажа байгаа юм, хоёр-гурбан хоногой ябаагүй аад, мэдэнэгүйб.

Цыренов. Хэрбээ та малшадаараа ябаха наа, хэрэгээ дашарамдуулан, нэгэ хэрэг бүтээлсэжэ ерээ наа яахабта?

Дарисуу. Яаха хэм. Ямар хэрэг бэ?

Цыренов. Республикын түрүү малшадай партиин ЦК-да бэшэһэн бэшэгтэй малшаднай барандаа танилсажа, тэрэ бэшэгтэй дашарамдуулан гүүртэ, стада, отара бүхэнэй малшад тусхай социалистическэ уялгануудые абаха гэжэ дурадхал оруулһан байна. Мүнөө та малшадаараа ябахадаа, тэдэнэй уялгануудые суглуулжа, үглөөдэртөө хамтадхаа наа яаха аабта гэжэ хэлэхэ гээ хэм. Тиигээд правлениингээ зүгһөө малшадай суглаа зарлажа, абаха уялгануудаа баталаад, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой

малшадые социалистическэ мүрысөөндэ уриха гэһэн һанамжа байна.

Дарисуу. Би тон зүбтэй һанамжа гэжэ һанаха байнаб. Эрхэ бэшэ дүүргэжэ үзэхэб.

Цыренов. Энэ асуудал тухай тантай хэлсэхэ гэжэ ошоһон аад, тэрэ таарамжагүй хэрэг болоһон дээрэнхэ хэлсэжэ шадаагүй бусажа ерэнэн байгааб. Малшадай абаха гэһэн уялгануудай тухай хэлсэжэ байгаад, намайе хабаадуулангүй үүсхэбэ гэжэ таниие намда муулахагүй бээ гэжэ найданаб.

Дарисуу. Би үсэгэлдэрэй мэдэнээр дуулаһаар байгаа һэм даа. Тиигээд иимэ хэрэгэй бүтэжэ байхада муулаха гэжэ ямар тиимэ һанал байха һэм намда.

Цыренов. Һайн даа. Тамни энэ хэрэгтэ хамсыгаа шуулсажа оролсохо болобо гээшэ хат. Танай туһаламжагүй түсэблэхэнь бэрхэтэй.

Дарисуу. Энэ хэрэгтэ хабаадалсаха минии унаган уялга юм ааб даа.

Цыренов. Адуунай үсхэбэриин хэрэгтэ хабаадалсаха гэжэ танаа тусгаар томилһон хадаа бэшэ ажалһаа шадалай зэргээр сүлөөлхэ гэжэ правленидэ хэлсэһэн байгаабди.

Дарисуу. Дамба Цыренович, битнай ажалһаа айдаггүйб.

Цыренов. Тандаа найдабаб. Үдэшын арбан хоёр час багта МТФ-дэ уулзажа үзэхэбди.

Дарисуу. Эрхэ бэшэ. *(Гаража ошоно.)*

Цыренов. Тэрэ үбгэмнай мориёо эмээллэжэ, хаана ошобо гээшэб?

Шагдар Галдан хоёр орожо ерэнэ.

Шагдар. Удааржа һаатуулбагүй бээбди?

Цыренов. Саг дээрэ ерэбэт.

Шагдар. Гээгдэнэ гүбди гэлсэжэ, шангалхын һайнаар ерэбэлди.

Цыренов. Шагдар Бадмаевич, бюрогой гэшүүн, мүнөөдэр партбюродо хэлсэхэ асуудал мэдэнэ бээш?

Шагдар. Тухайлна гээшэ хаб.

Цыренов. Мүнөөдэрэй партбюро дээрэ хабарай тарилгын бэлэдхэл, адуунай орооной кампаниин бэлэдхэл хоёрой ябаса тухай хэлсэхэ байнабди.

Шагдар. Бэшэ асуудалнай энэ асуудал соогоо оролсохо юм ааб даа?

Цыренов. Эрхэ бэшэ оролсохо. Галдан, ши бюродо байлсахаш.

Раднаев ороно.

Раднаев. А-а!.. (*hanaa алдана*).

Цыренов. Зай, Дамдин Раднаевич, толгой сэлмэхэ барагтай гү?

Раднаев. Даб дээрэ толгой зандаал хэбэртэй.

Цыренов. Дайддын агаарай туһалаагүй хаа, партийна критикын агаар туһалха бэээ гэжэ найдагдана. (*Барандаа энеэлдэнэд.*) Партбюрогой суглаа нээһэн дээрэ тоолоходо арсаха хүн үгы бэээ?

Барандаа. Үгы.

Цыренов. Тиигээ хаа, партбюрогой суглаа нээһэн дээрэ тоолоноб.

Хүшэгэ

ГУРБАДАХИ АКТ

ТАБАДАХИКАРТИНА

Галша Рабдановой гэртэ, хоёр хоноһоной һүүлдэ, Дари хүгшэн гэрэйнгээ ажал хэжэ үүртэнэ. Чимэдсуу орожо ерэнэ.

Чимэдсуу. Абгайхан, Галшахаймнай хаанаб?

Дари. Орожо ерэ ерэхээр Галшахайгаараа яхашниб?

Чимэдсуу. Ехэ һонинтой ерээб!

Дари. Үбгэмнай хаанашье ошооб, мэдэнэгүйб, баһа мориёо унаад лэ гараа һэн. Ямар тиимэ һонинтой ерэхэб, намдаа хэлэхэдэшни яаха юм?

Чимэдсуу. Полевой бригадирнууднай долоон хоногой турша дотор сарнуудые һургажа, гүүдээ орондо хэрэглэхээр

үгээ үгөө юм гэнэ. Шагдар бригадир уржадэртөө хубай малай хүрэгхөө хорёод толгой сарнуудыг туужа абаашаа гэлсэнэ.

Дари. Галдамнай яагаа хаб?

Чимэдсуу. Галдан нэгэ багтай гээгдэжэ ерэнэншье мүртөө Шагдар бригадиртай абаашаһан сарнуудһаа бүри үлүү хайн сарнуудыг абаашаа гэнэ.

Дари. Нүгөөдэһөөн гээгдэжэ ерэнэн мүртөө хайшан гэжэ тиимэ хайн сарнуудыг абаашаха болоо юм?

Чимэдсуу. Галданиие үүр сайха багта гэнтэ орожо ерээд, ехээр гэнэдхээгээ гэжэ малшад хороо бусалангинууд бэлэй. Бригадирнууд сарнуудыг абаашаха болобо гэжэ малшад дуулаһаар, хэдэн толгой эрхим хайн сарнуудаа далдалаад, өөһэдынгөө ажалда хэрэглэхэ ханаатай байһан юм ха. Тэдэ далдалһан сарнуудаа Шагдар бригадиртай үгэнгүй үлөөжэ шадабашье һаа, Галданһаа далдалжа шадангүй үгэжэ халаһан юм бэлэй.

Дари. Тоймогуудшни, зарим сарнуудаа өөһэдынгөө ажалда хэрэглэхэмнай гэжэ ханаа һаа, правленитэй сэхэ хэлсээд абахаяа яаһан юм?

Чимэдсуу. Малшадтай тиимэ ханаатай байһые Галдан халта тухайлһан байгаа гү, яагаа, зорюута эртэлжэ ерээд, эрхим хайн сарнуудыг бариха абаашаа юм гэлсэнэ.

Дари. Тээд тэдэ бригадирнуудтай ажалдаа хэрэглэхэ унаатайнууд болоһон хойноо юундэ гүүдээ асаржа, адуундаа табидаггүй юм?..

Чимэдсуу. Үшөө нэгэ һонин гэхэдэ, МТС-тэмнай арбаад гаран шэб шэнэхэн тракторнууд ерээд байна!

Дари. Тэдэ шэнэ тракторнуудһаань манай колхозой бригадануудтай хүртэлсэхэ юм гү?

Чимэдсуу. Тракторна бригада бүхэндэ нэгэ нэгэ шэнэ трактор даб дээрэ хүртэхэ юм гэнэ. һаяар хэдэн тракторнууд ерэхэ юм гэжэ хэлсэнхэй.

Дари. Хубүүд, басагадтай хүсэтэй шэнэ тракторнуудтай боложо, газартай хүрһэ оглоор татуулхань ха юм даа!

Чимэдсуу. Битнай үшөө нэгэ һонинтойб, бараниень хөөрөөд ябахууб.

Дари. Яагаа барагдахаяа болиһон һонинууд гээшэб!

Чимэдсуу. Түрүү малшадай партиин ЦК-да бэшэһэн бэшэгтэй дашарамдуулан, Хужартын стадын һаалишад ашагүйхэн уялгануудые абаад, танай стадын һаалишадые социалистическэ мүрысөөндэ урихамнай гэлсэжэ байнад.

Дари. Бидэнэр өөһэдөө урихамнай гэлсэжэ байһан зон хамнайбди. Уржадэр Дарисуу ерэжэ, абаһан уялгануудыемнай абаашаа хамнай.

Чимэдсуу. Танай стадын һаалишадые уриха гэжэ Дамба Цыреновичтэй хэлсээбди гэлсэнэ һэн..

Дари. Тиймэл ха һэн! Гээгдэбэ ха юмбибди. Һаалишадаараа хэлсэжэ, шамдуулхые бодохо болоо ха.

Чимэдсуу. Миниитнай Хужарта ошожо дуулажа ерэһэн юумэмни энэ тэдыгээр дүүрэбэ гээшэ ха. Дарисуу абгайхан хаанаб?

Дари. Үдэшэ ерээд, унтаха гэжэ хэбтэтэрынь, адуунда шоно оробо гү яабаб гэжэ халта дуулдаад, эм домтой сүүмхээе шүүрэжэ абаад, гүйжэ гараа һэн.

Чимэдсуу. Абгайхан, юу хэлэнэт? Үнгэрэгшэ һүни хэнэймнай ээлжээн бэлэй?

Дари. Базарай ээлжээн байха ёһотой һэн.

Чимэдсуу. Тийгээ һаа, дэмы хэлсээ бэшэ гү даа. Базар ахые адуугаа шонодо оруулба гэжэ дуулдаагүй юм хамнай.

Дари. Хари, хэн мэдэбэ... Хабарай гуриһа шоно нэтэрүү аад, ороходоошые орожо магадгүй.

Чимэдсуу. Тийхэдээ Галшахаймнай адуугаа эрьехээе ошобо гээшэлтэй?...

Дари. Адуунда шоно оробо гү яабаб гэжэ үбгэндэ хэлээгүй һэмди, үбгэн мэдээгүй һэн. Багсаахада, правлени тээшэ ошон байгаа бэшэ аа гү... Тэрэ үбгэмнай тэнэхэ дүтэлжэл байна гээшэ ха. Ороондо хэрэглэхэ гэхэн һанаха байха азарганьшые гарһаа гаргагдаад, бригаданууд дээгүүр ажалда ябаһан гүүдыньшые сугларжа үгэхээе болёод,

хүршэ колхозуудһаан үсэгэлдэр азаргашье эрээд үзэһэниий, тэрэньшье бүтээгүй ха... Наянай эдэе хоолһоон гаража, бүхэли хүниңдөө гэр соогуураа өөдэ һөөргөө ябажа хонодог болонхой.

Чимэдсуу. Бригадирнууд сарнуудые хургажа хэрэглэхэеэ абаашаһан хойноо гүүдээ асаржа тушааха юм бэшэ гү?

Дари. Тэрэ Галданшье яаһан хүн гээшэб!.. Чимэдсуу, басагамни, ши нэгэ һамбаандаа Галданай бригада ошожо ерээ һаашни яаха юм һааб. Галдан шинии үгэ дуулаха бэшэ гү?..

Чимэдсуу. Мэдээгүйлби... Би... Галдан минии үгэ дуулаха юм аал?..

Дари. Мүнөө бригададаа нэмэлтэ шэнэ тракторнуудтайшье болохонь ха юм, барандаа хэлээд үзөө һаамнай яаха юм хаб?..

Чимэдсуу. Абгайхан, би... би ябахамни.
(Гаражаошоно).

Дари. Али юу бэлэй?.. Энэ басагаяа эшээжэ орхибо гэшэ гүб? Ай, зүнтэг хүгшэн!.. Һанаһанаал хэлэһэн хүн бэээб даа. Энэ басагаар бэри хээ һаа, ямар һайн ха һэм. Теэд маанарай һанагшаар болохогүй юм ааб даа.

Галша орожо ерэнэ.

Галша. Хүгшэн, халуун сай байна гү? Бишни баһа дахин правлени ошожо ерээбэб. Дамдин хүрьгэн аймаг дуудуулааб, мүнөөдэртөө ошохомни гэжэ һууна. Дамба Цыреновичтэй уулзаха гэхэмни уржа хүниңдөө город ябашаһан байна. Хэзээшье бусажа ерэхыень хүн мэдэхэ юумэгүй...

Дари. Дамдин хүрьгэн аймаг юүндэ дуудуулаа юм?

Галша. Мэдээгүйб.

Дари. Гэнтэ юун болоод аймаг дуудуулба гэшэб?

Галша. Теэд би яажа мэдэхэбиб даа. Хэрэгтэй болоо хадань дуудуулаа юм бэшэ гү.

Дари. Гэнтэ һанаамни зобошобо. Гэмнэхэ зэмэлхэ гээгүй юм бэээ?

Галша. Юундэ дуудуулһан тухайнь шамда тобтой хэлэжэ үгэхөөр би аймагай гүйсэдкомой түрүүлэгшэ бэшэлби.

Дари. Мэнэ һая аймаг ошоод ерэнэн Дамдиние бага хэрэгээр дахин дуудуулаагүй, нэгэтэйл байгаа хадань зорюута дуудуулаа юм ааб даа...

Галша. Дамдинтай хүсэд хөөрэлдөөшьегүйб. Цыреновые һураад, гаража ябашоо һэм. Бишье мүнөөдэртөө аймаг мордохомни.

Дари. Ши юу бэдэрхэшни гээшэб, шамайе баһа дуудуулаа юм гү?

Галша. Өөрөө нюураараа ошожо, айкомой секретарь Иван Владимировичтай уулзажа, абаһан уялгаяа дүүргэхэ таладамни туһалалсыт гэхэмни.

Дари. Колхозой түрүүлэгшэ хамһалсанагүй гэжэ хүрьгэнөөл гэмдэ бү оруула.

Галша. Байһан юумые байһан соонь хэлэнэ бээб, зорюута нэмээжэ, үлүү юумэ хэлэхэмни һэн гү.

Дари. Хамһалсыт гэхын түлөө заатагүй аймаг ошохо ёһотой юм гү, эндээ колхозойнгоо правленеэр хэлсээд, арга мүрөө олохо аргагүй зон гээшэ гүт?

Галша. Дари, ши ойлгыш, би орооной хаһа алдахаяа байналби. Энэ үедэ азаргагүй болоод байхадаа хэр һанаа амар һуултай байнаб?

Дари. Азаргагүй гэжэ юу хэлэнэбши, адуундашни ябаһан таба-зургаан толгой азаргануудшни яагаа юм.

Галша. Тэдэниие юун азарганууд гэнэш! Намда сэбэр шуһанай, эрхим һайн азарганууд хэрэгтэй!

Дари. Теэд мүнөө болоһон хойно ондоо һайн азаргануудые хаанаһаа абаха хүмши?

Галша. Хари тэрэ хэрэгээр аймаг ошохомни.

Дари. Мүнөө үедэ колхоз бүхэндэ орооной хаһын үнгэргэгдэжэ байхада, аймагай хүтэлбэрилэгшэд шамда хаанаһаа һайн азаргануудые олоод үгэхэ юм. Юрэдөөл, өөрөө мэдээ хүн бээш...

Галша. Аймагай хүтэлбэрилэгшэд маанарта орходоо ута гартай зон юм ааб даа. Гүрэнэйшье зүгһөө туһаламжа үгтэдэг юм гэлсэнэ ха юм.

Дари. Мэдэнэгүйб даа. Хэн шамайе угтаад байха юм ааб даа...

Галша. Хүгшэн, бишни партиин ЦК-гай урда абаһан уялгаяа хайшан гээ һаа амжалтатай найнаар дүүргэхэмни ааб гэжэ тэрэ һанаанда абташоод ябана гээшэб. Ши өөрөөшье хаража байнаш. Минии ажалда үнэн зүрхэнһөө хамһалсаха хүнүүд гэхэдэ, манай колхозой хүтэлбэрилэгшэд соо Дамба Цыреновичһээ бэшые балай харанагүйб, мүнөө дээрээ. Дамдин тоймог хамһалсаха ёһотой хүн аад, адуунай үсхэбэрийн хэрэгтэ һаналаа табилсахагүй, хайшаа жэгтэй хүн гээшэб!..

Дари. Бригадирнууднай гүүдэйнгээ орондо сарнуудые хэрэглэхэ гэбэ гэжэ дуулдана бэшэ гү?

Галша. Юу? Хэн шамда тиигэжэ хэлээ юм?

Дари. Тиигээ юм гэжэ Чимэдсуу хэлэжэ ерээл!

Г а л ш а. Дуулаагүйб.

Дари. Правлени ошоод ерээб гэнэ бэшэ гүш, тэндэһээ дуулаагүй хүн гүш?

Галша. Хүнүүдээр хөөрэлдөөгүйб.

Дари. Шамаяашье бара даа!..

Галша. Али би буруу ойлгодог хүн гээшэ гүб?.. Буруу бэшэ аабза гэжэ һананаб. Чимэдсуу басаган хаанаб даа? Намда мори хүллэжэ үгыш гэхэ гәһэн хүм.

Дари. Мэнэ һаяхан гаража ошоо һэн. Ши үнэхөөрөө аймаг ошохо гээ хүн гүш?

Галша. Ошохомни. Ошожо уулзажа ерээгүйдөө һанаамни амархаяа болёод байна.

Галдан ороно.

Галдан. Баабай, гэртээ байтаршни ямар зохидоор дайралдажа ерэбэбиб. Тон шухала хэрэгтэй ерээб.

Галша. Баһа эмниг үрезнүүдэй тухай ерэбэ гүш? Нэгэшье толгой адуу үгэхэгүйб!

Галдан. Би танда ондоо хэрэгтэйб.

Галша. Намда ондоо ямар хэрэгтэй байбаш?

Галдан. Би таниие нэгэ бага номгорбо гү гэжэ ханаатай ерээлби.

Галша. Би таанадаар наада зугаа хэжэ байнагүйб.

Галдан. Баабай, би шини иимэ сухалтай байхые оройдоошье үзөөгүйлби.

Галша. Сухалданагүйб.

Галдан. Эбээрээ хэлсэжэ ойлголсоходомнай яаха юм.

Галша. Мини хэлсэхэ юумэгүй.

Галдан. Баабай, шангал байнат даа.

Г а л ш а. Хүрөө, болоо!

Шагдар орожо ерэнэ.

Шагдар. Амар сайн!

Дари. Бригадирнууд барандаа хаанаһаа хушуурба гээшэбта?

Шагдар. Би үрдижэ ерэбэ аа гүб гэнэмни, Галдан намһаа үрдишэбэ хаш.

Галдан. Шамһаа үрдижэ ерэбэшье һаа, баабай шангараад, хөөрэлдэжэ ядажа байнабди.

Шагдар. Тиигээ һаа, бусаха болобо гээшэ гүбди?
(Энеэнэ.)

Дари (сонхоороо хараһаар). Энэ газаагуурнай дүүрэн хэнэй адуун гээшэб?!

Галдан. Манай адуун ааб даа.

Дари. Гүүдээ асараа хоёр гүт?!

Галдан. Тиигээ! Шагдар аха, баабайе гүүдээ тушаажа абагты гэнэмни, арсаха хэбэртэй байна, гэдэргэнь абаашаха бологшо аа гүбди?

Галша (сонходоо ошожо хараһаар, миһэд гэжэ). Галдан, байза, ши хэзээ гүүдээ тушаажа аба гэжэ намда хэлээ һэмши?

Галдан. Орожо ерэнээр хэлэжэл байна хэбэртэйб.

Шагдар. Миниил гэдэргэнь абаашаха аргамнигүй.

Галша. Адуунһаашни эмниг үрээнүүдые абаашахамни

гэнэ бэшэ һэн гүш?

Галдан. Мэдээгүйлби. Би тиигэжэ хэлээгүй хүн бээзб.

Галша. Юу хэлэнэ гээшэб даа, энэ тоймогшни! Хүгшэн, бишни нойрмог гээшэ гүб, али һэрюун гүб?

Дари. Хэн шамайе мэдээ юм. Һаянай үргэһэ нойроо гээһэн хадаа нойрмогшые байжа болоо хүн бэшэ гүш!

Галша . Ойдо гара, юрэдөө!.. Барандаа хамһажа, намаяа шоглохо наадалха болохотнай гү даа. Хүйхэрнүүдни, гүүдээ бараниень асарба гээшэ гүт?

Шагдар. Нэгэшые толгой дутуугүй асарбабди.

Галша. Һайн даа! Теэд гүүдэйнгээ орондо унаха унаатай болоо зон гүт? Ажал хүдэлмэридэмнай һаад түбэг болохогүй юм аабза?

Шагдар. Сарнуудаа һургажа хэрэглэхэмнай. Тэрээнһээ гадна, тракторна бригада бүхэндэмнай нэгэ нэгэ шэнэ тракторнууд хүртөөд, бидэтнай балайшые һанаа зоборигүй боложо байнабди.

Галдан. Үшөө тракторнуудые хүлээжэ байнабди!

Галша. Һайн даа!..

Дари. Тай даа!.. Харин мартажархёод байба ха юмбиб. Үнгэрэгшэ һүни адуундамнай шоно оробо гү яабаб гэжэ халта дуулаад, Дарисуумнай ошоо хамнай. Үбгэн, шамда үглөөгүүр хэлэхэ гэһэн аад, үрдеэгүй гээгдээ бэлэйлби.

Галша. Тиимэрхүүл байха һэнши! Хэн хэлээ юм?

Дари. Минии гэртээ ороходомни урдаһаамни хүнүүд гаража ябаа бэлэй, тиигээд хэнэйшые хэлэһые мэдэнгүй һалана бэлэйлби.

Галша. Баһа шэхэндэ ямар хажар юумэ дуулдаба гээшэб?..

Шагдар. Мүнөө хүрэтэр тэхэрижэ ерээгүй хадаа барагтай хадань ябаа юм ааб даа.

Галдан. Мүнөө юун шоно ороод орхихо һэм даа.

Дари. Хабарай гуригша шоно нэтэрүү, дайлажашые байхадаа һаатахагүй.

Галша. Аймаг ошохо гэжэ байһан хүм, баһа болихо

болобо гээшэ гүб?.. Таанар гүүдээ Дарисууда үзүүлээд тушаагаа хаатнай найн юм бэлэй. Би, юрэдөө, адуугаа эрьежэ ерэхэмни.

Галша Дари хоёр гаража ошоно.

Шагдар. Галдан, ши хэр яаралтайбши?

Галдан. Яаралтайшаг гээшэ хаб.

Шагдар. Тиигээ наа яалтай гээшэб?..

Чимэдсуу орожо ерэнэ.

Галдан. Та ябахаяа наана гүт?

Шагдар. Би энэ тойрон ябаад ерэхэ хэрэгтэй хүн нэм.

Галдан. Тиигээ наа ябаад ерыт даа.

Шагдар гаража ошоно.

Чимэдсуу. Одоошье гүүдымнай асарба ха юмши.

Галдан. Одоошье асарааб.

Чимэдсуу. Нунаалгаа хаяаш?

Галдан. Бага зэргэ. Чимэдсуу, адуунда шоно оробо гү гэжэ юу хэлсэнэб?

Чимэдсуу. Наяцаг Хужартаһаа ерэнэн аад, тобтой юушье мэдэнэгүйб.

Галдан. Танайда орожо, ахайншни бердан абаашаха юм байна.

Чимэдсуу. Абаашыш. Зай, гүүдээ намда тушаахашни гү?

Галдан. Тушаахамни.

Чимэдсуу. Хэдэн толгойб?

Галдан. Чимэдсуу, намартаа нургуулида ошохомни гэжэ шийдэнэн зангаараа гүш, али?..

Чимэдсуу. Нэгэтэ шийдэнэн хойноо юундэ болихомниб.

Галдан. Бишье баһа нурахамни гэжэ шийдээд ябанаб.

Чимэдсуу. Хамта нураха гүбди?

Галдан. Эрхэ бэшэ хамта!

Дари хүгшэн гэнтэ орожо ерээд, өөрөөшье сошожо, гэдэргээ сухарина.

Дари. Дарисуу Базар хоёрнайшье ерэбэ гээшэ ха...
Байза, би, юрэдөө...

Галдан. Эжы!

Дари. Байза, байза, тэрэ үбгэнөө дуудаж оруулхамни...

Галша орожо ерэнэ.

Галша. Тэрэ ерэжэ ябааша Дарисуу Базар хоёр мүн бэээ?

Дари. Мүн ааб даа. Нюдэншни яагаа юм?

Галша. Үтэлжэ байна гээшэ гүб, холошог ябаһан хүнүүдые танихаяа болижо байһан хэбэртэйб.

Дарисуу Базар хоёр орожо ерэнэ. Базар шонын арһа асаржа, ханын хадааһанда үлгэнэ.

Базар. Галшахай, тандаа хүнжэлэй арһа бэлэгтэй ерэбэбди!

Галша. Адуумнай бүрин бүтэн гү?

Базар. Бүрин бүтэн, адуун яаха нэм!

Галша. Адуунда шоно оробо гү яабаб гэжэ дуулаад, амар нууха аргамнигүй, таанарайнгаа хойноһоо ошохо гэжэ байгаалби.

Базар. Адуунда һанаатай ерэнэн шонын арһан танда хүнжэл болохоор энэ асарагдаад байна.

Галша. Унага даагашье шүүрүүлээгүй зон бэээт?

Базар. Дарисуу Галшиевна, та үнэниень лаблан баталжа үгэхэ болобо хаяат даа.

Дарисуу. хүрэгтэ шоно ороогүй гэжэ баталхада яаха нэм.

Галша. Теэд энээнээ юун шонын арһан гэнэ гээшэбта?

Базар. Дайдада шоно барагдаа нэн гү. Арадай зөөридэ һанаатай ерэнэн шонын арһыень хуулаад табидаг зантай гүбди!

Галша. Ашата сагаан зөөридөө халдаагаагүй хадаа һайнта! Досоомни зэлд гэбэ.

Галдан. Базар аха, ангуушан хүн хадаа найдалтай адуушан байнат!

Базар. Битнай гансашье ангуушан бээшэб, анха түрүүн гвардеец-снайпер байхаб!

Дари. Юуншье наа, энэ муухай шонотнай добтолхоёо нанаһан байгаа юм хаяа даа?

Базар. Үдэшэ нара орохоһоо захалаад, бэе бээе гэтэлсэжэ захалһан хоёр нэмди. Фронт дээрэ фрицүүдээр гэтэлсэдэгтэл юумэ болоо юм. Тиигээд үүр сайха багта шоношье эжэлжэ ядад гээд, бүри нэтэрүүгээр маряжа захалба гээшэ... Бишье адуугаа Дарисуу Галшиевнадаа даалгажархеод, өөрөө шонынгоо урдаһаа маряжа оробоб. Тиигэжэ байтарни, шоношье бүри дүтэлһэн хэбэртэй, гүүднишье үүрһэлдээд орхибо. Зүгынь тухайлаадшье абахамни тэрэ, бүртэгэнөөн сооһоо гэдэһэн дээрээ хэбтэжэ мүлхихөөр гаража ерэбэл даа. Тобложо хараадаа оруулхадаа, бишье юу хүлээхэмниб, дараад лэ орхёо һэн бэээб! Тиигэжэ тэрэ шонын арһан хуулагдаа юм.

Галдан. Худал үнэн хоёрые холбожо, тааруулжа хөөрэхэдөө ангуушан бүхэн шадмарнууд байгшаб даа.

Базар. Тааруулжа хөөрөөгүй һаашни хэн шагнаха нэм.

Барандаа энеэлдэнэ.

Дарисуу. Бригадирнууднай гүүдээ асарба гээшэ гүт?

Галдан. Одоошье асараабди.

Цыренов орожо ерэнэ.

Цыренов. Галшахай, таниие аймаг ябашаба гү гэжэ халта дуулаад, үрдибэгүй хаяаб гэжэ гэмшэһээр ерэбэлби.

Галша. Ябаха гэхэмни энэ тэрэ юумэнүүд болоод лэ һаатуулна. Зай, Дамба Цыренович, тамнай городһоо хэзээ ерэбэт?

Цыренов. Правленидэ халта ороод лэ, энэ танайдаа ерэбэб.

Галша. Танаа хүлээжэ ядаад, аймаг ошожо ерэхэмни гү гэжэ байгаалби.

Цыренов. Зай, Галша Рабданович, азаргануудаа тушаажа абагтыл даа.

Галша. Ямар азаргануудаа тушаажа абаха бэлэйб?.

Цыренов. Будёновско үүлтэрэй азарганууд!

Галша. Дамба Цыренович, юу хэлэбэ гээшэбта даа,

битнай үшөөшье ойлгожо ядажа байнаб.

Чимэдсуу (*сонхоор хараһаар*). Үү!.. Эдэмнай ямар гоё найхан азарганууд гээшэб!..

Дарисуу Галдан хоёр сонходо гүйлдэжэ ошоно.

Дари. Хаана байгаа юм?

Дарисуу. Баабай, ябыт!..

Цыреновһээ бэшэн барандаа гүйлдэжэ гаранад.

Цыренов. Будёновецуудые Булагай адуушад ямар гэжэ сэгнэгшэ ааб? Бодото адуушан хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэл хангама үүлтэрэй адуун одоо энэ бэшэ аал?!.

Газаа гарагшад барандаа орожо ерэнэд, тэдэнээр Раднаев Шагдар хоёр оролсоно.

Галша. Дамба Цыренович, эдэ азаргануудые хаанаһаа оложо, хайшан гэжэ асарба гээшэбта? Худалдажа асарба гээшэ гүт? Юрэдөө, юун гэжэ асуухада таарамжатай байха юм гээшэб?..

Цыренов. Колхозуудай адуунай үүлтэр найжаруулха хэрэгтэ гүрэнэй зүгһөө туһаламжа үгтэдэг байгаа юм. Гүрэнэй конюшниһаа эдэ азаргануудые даб дээрэ орооной хаһа соо хэрэглэхэ гэжэ асарбабди.

Галша. Ямаршье хайн хүн гээшэбта! Тандаа юун гэжэ ямар баяр хүргэхэ зонбибди?!.

Цыренов. Намда ямар баяр хүргэхэ һэмта. Энэтнай минии гансаараа бэрхэдээ бүтээһэн хэрэг бэшэ, харин гүрэнэй зүгһөө манай колхозуудта үгтэдэг айхабтар ехэ туһаламжануудай нэгэн гэжэ ойлгохо ёһотой байнабди. Партиин айкомой зууршалгаар бүтэһэн хэрэг юм. Тиигээд хамагай һүүлдэ Дамдин Раднаевич бидэ хоёрой зүгһөө хэгдэһэн бага зэргын оролдолго байһан юм ааб даа.

Дари. Дамдин Раднаевич бидэ хоёрой гэнэл!..

Галша. Эдэмнай ямар үүлтэрэй азарганууд гэлсэнэбибди?

Цыренов. Будёновско үүлтэрэй азарганууд! Хайшаашье тэгшэ адуун гэгдэһэн, манай советскэ шэнэ үүлтэрэй азарганууд гээшэ. Зай, Булагай эхинэй адуушад,

хэр азарганууд гэжэ сэгнэбэт?

Галша. Гайхалтай найхан, зураг шэнги адуун байнал даа!..

Базар. Иимэ адуун ажалдашье, армидашье хэды зэргэ сэнтэй гээшэб!

Раднаев. Адуунай шанарые сэгнэхэдээ манай Базар үүри алдахагүй байха ёһотой.

Цыренов. Найн үүлтэрэй адуу үсхэбэрилхэ гэжэ зорихон манай адуушанай хүсэлые хангахын түлөө партиин айком аймагай гүйсэдком хоёр манай эрилтые дэмжэжэ, бодото найн үүлтэрэй азаргануудые ололсожо туһалба. Тиихэтэй хамта үшөө нэгэ ханамжа байна.

Галша. Ямар ханамжаб?

Цыренов. Колхоз дээрэ искусственна үрэжүүлгын пункт нээгээд, хоёр азаргынгаа хүрэнгэһөө хүршэ колхозуудайнгаа адуунай фермэдэ туһалалсаха гэхэн ханамжа байна.

Галша. Хоёр азаргымнай хүрэнгэ өөһэдымнай хэрэглэмжэһээ үлэхэ юм гү?

Дарисуу. Үшөө нэгэ-хоёр колхозуудай эрилтэ хангаха.

Раднаев. Тэрээнһээ гадна үшөө нэгэ ханамжа байна. Найжаруулагдаһан үүлтэрэй хорёод толгой гүүдые тусхай хүрэг болгон таһалжа, үүлтэртэ адуунай фермэ тогтоохо гэхэн ханамжа байна.

Дарисуу. Тон зүб!

Галша. Хари хайшаа юм?..

Цыренов. Энэ хадаа колхоздомнайшье, гүрэндэшье тон ехэ туһатай хэрэг болохо аа гү гэжэ ханалдаһан байгаа юм. Туһань хадаа дүрбэ-табан жэлһээ эрхим найн үүлтэрэй азаргануудаар бэшэ бэшэ колхозуудтаа туһалдаг болохо жэшээтэй байнабди. Тэрээнһээ гадна, колхозой олзыншье талаар тон шухала байна.

Галша. Хамтаараа бодожо үзээл даа. Би аминдаа тэрэ ханамжа тон хайшаажэ дэмжэхэ байнаб. Тиигээд мүнөө дээрээ зүрхэмни баяраар дүүрэжэ, хэлэһэн

дурадхалнуудыетнай тархидаа багтааж ядан байналби...

Раднаев. Барандаа найнаар бодожо үзэгты. Наяшагаар правленийн суглаан дээрэ хэлсээд, хамтын суглаанда табиخابди. Битнай мүнөө аймагай гүйсэдкомой суглаанда дуудуулаад ябанаб, ошожо ерэхэмни.

Дари. Юун болоод, шамайе гэнтэ юундэ дуудуулаа юм?.

Раднаев. Хадам эжы, ханаагаа бү зобо! Бага зэргэ нунаажашье магадгүй юм ааб даа. Юунэй түлөө нунааха гэхэниинь таанарсье барандаа тухайлан алдана бэээт.

Базар. Энэ тооноёо гээжэ ерэхэдэ яаха нэм!

Шагдар. Базар, ёноор хорон үгэтэй байнаш даа.

Барандаа энеэлдэнэ.

Цыренов. Ажал хэжэ ябаһан хүнүүдтэ бага зэргэ саг зуурын алдуу дутуунууд байжа магадгүй юм. Нүхэрэй алдууе заһалсаха маанарай уялга, алдугаа мэдэржэ заһаха өөрын уялга! Зай, нүхэд, хабарай үдэр жэлэй хүнэһэн» гэдэг ород арадай сэсэ мэргэн үгэ байдаг юм. Тэрээниие баримталан, та бидэнэр хабарайнгаа тарилга, оронойнгоо кампани хоёрые саг болзортонь жэшээтэ найнаар үнгэргэжэ, алдар солодо хүртэһэн ажалай геройнуудтай болохо гэхэн зорилго эрид шангаар табиха болобо гээшэбди!

Галша. Булагай эхинэй адуушад, коммунист партиингаа урда абаһан социалистическэ уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхэбди гэжэ би тангаригланаб!

Шагдар. Бидэнэр, тарьяан ажалайсье хүдэлмэришэд, Эхэ оронойнгоо урда абаһан уялгаяа жэшээтэ найнаар дүүргэхэбди гэжэ дахин дабтажа найдуулнаб!

Цыренов. Найн бэлэйт, нүхэдни!

Раднаев. Зай, битнайсье ябахамни. Дарисуу, энэ түлхюурээ аба. Хүбүүмнай найнаар нуража байна. (Түлхюурээ үгэнэ.)

Дарисуу. Мэнэ гэхээр ябахашни гү? Морёор ошохо хүн гүш?

Раднаев. Хари үлүү моридшьегүй хэбэртэй. (Энээнэ.)

Дарисуу. Теэд хайшан гэжэ ошохо хүмши?

Раднаев. Велосипедээр ошохомни. Нүхэд, таанар намаяа бү наадалагты. Битнай техникэдэ дуратай хүн байхаб! Мүнөө велосипедээр ошобошье наа, хойто жэлдэ «Победээр» ошохо бээб гэжэ найданаб!

Цыренов. Тон зүб!

Раднаев. Битнай ябабаб. Дарисуу, намаяа үдэшэ!

Галша. найн даа, хүбүүд, басагадни! Минийтнай ханаамни амаржа, досоомни нара гараба!

Хүшээгэ.

Улаан-Үдэ, 1949.